

**ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ҲУҚУҚ, БИЗНЕС
ВА СИЁСАТИ ТОҶИКИСТОН**

ВБД: 332.

Бо ҳуқуқи дастнавис

ОРИПОВА НАЗОКАТХОН МЎМИНОВНА

**ТАКМИЛИ МЕХАНИЗМИ АМАЛИГАРДОНИИ СИЁСАТИ
ИҚТИСОДӢ ДАР ВИЛОЯТИ СУҒД**

**АВТОРЕФЕРАТИ
ДИССЕРТАТСИЯ БАРОИ ДАРӢФТИ ДАРАҶАИ ИЛМИИ
НОМЗАДИ ИЛМӢОИ ИҚТИСОДӢ АЗ РӢӢИ ИХТИСОСИ**

08.00.03 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ

Хучанд-2025

Диссертатсия дар кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва минтақаи Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ:

Ҳошимзода Ҳомид Ҳасан,

доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Муқарризи расмӣ:

Мирсаидов Аброр Бобоевич, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор муовини директори Институти иқтисодиёт ва демографияи Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Муҳсинова Парвина Абдулқосимовна номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи иқтисодиёти ҷаҳонии МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи акад. Б. Ғафуров”

Муассисаи пешбар:

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия санаи «20» декабри соли 2025, соати 13:00 дар маҷлиси шурои диссертатсионии 6D.KOA-013 назди Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон баргузор мегардад. Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хучанд, микроноҳияи 17, хонаи 1, бинои таълимии №5, e-mail: <http://ds.tsulbp.tj>, телефони котиби илмӣ: (+992) 928582212.

Бо диссертатсия ва автореферат дар китобхонаи илмии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон ва тавассути сомонаи <http://ds.tsulbp.tj> шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «_____» _____соли 2025 тавзеъ шудааст.

Котиби илмӣ

шурои диссертатсионӣ,

номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Саиджонов С.Ш.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар шароити ташаккулёбии низоми иқтисодиёти бозорӣ таҳияи сиёсати иқтисодии минтақавӣ ва механизми амалигардонии он раванди хеле мураккаб мебошад, зеро аз фарқиятҳои объективии табиӣ-иқлимӣ минтақаҳо ва ҷойгиршавии ҷуғрофӣ онҳо, хусусиятҳои сохторҳои истеҳсолӣ ва иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ҳамчунин аз муносибатҳои муқарраргардидаи минтақаҳо ва марказ дар бобати гузаронидани дигаргунсозии иқтисодӣ, натиҷаҳои онҳо, ки ба тағйир ёфтани вазъият дар минтақаҳо ва ҳудудҳои маъмурии онҳо таъсири назаррас мерасанд, вобастагӣ дорад.

Дар паёмҳои ҳарсолаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон-Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба масъалаҳои ташаккули низоми нави муносибатҳои иқтисодӣ диққати махсус дода мешавад. Аз ҷумла зикр гардидааст, ки "...дар ин самт дигаргунсозии сохторӣ ва муайян кардани гуногуншаклии моликият, фароҳам овардани шароити мусоид барои соҳибкориву сармоягузорӣ, ташаккул додани низоми миллии буҷету андоз ва пуливу қарзӣ, рушди соҳаҳои воқеии иқтисод ва инкишофи баҳши иҷтимоӣ амалӣ карда шуданд" [1, с.48]. Ба қатори онҳо тадбирҳо оид ба тақмили низоми идоракунии давлатӣ ва таҳияи сиёсати иқтисодӣ-минтақавӣ ва механизми самарабахши амалигардонии он мансубанд.

Сиёсати давлатии рушди иқтисодии минтақа аз бисёр ҷиҳат дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва амалигардонии барномаи рушди босуръати саноат дар давраи солҳои 2022-2026 муайян карда шудааст. Дар раванди фаъолияти механизми мазкур талаботи қонунҳои низоми бозорӣ муносибатҳо инъикос меёбанд, бинобар ин баҳисобгирии онҳо дар фаъолияти амалӣ ба баланд бардоштани сатҳи самарабахшии идоракунии рушди минтақавӣ ва ҳудудӣ имконият медиҳад.

Ғайр аз ин, дар шароити гузаронидани таҷдид ва ғайримарказонии низомҳои идоракунӣ соҳаи татбиқи сиёсати иқтисодии минтақавӣ назаррас васеъ мешавад, ки он бо мураккабшавии раванди танзими рушди устувори минтақаҳо вобаста аст.

Дар иртибот бо ин нукта, масъалаҳои тақмили механизми таҳия ва амалигардонии сиёсати иқтисодии минтақавӣ бо назардошти хусусиятҳои минтақавӣ, ки онҳоро омилҳои табиӣ-иҷтимоӣ ва иҷтимоӣ-иқтисодӣ, инчунин анъана ва тарзи зиндагии одамон ба миён овардаанд, низ ҳалли ҳудро талаб мекунанд. Илова бар он дар миқёси шаҳру ноҳияҳо ва вилоятҳо, аз ҷумла дар вилояти Суғд баҳри амалӣ гардонидани сиёсати иқтисодии давлатӣ ҳамаҷониба кӯшиш карда мешавад. Вале ба сабаби мавҷудияти муаммоҳое, ки ҳаллу фасл нагардидаанд, натиҷаҳои матлуб на ҳамеша ба даст меоянд. Алалхусус пурра ба гирдгардиш ворид нашудани иқтидорҳои истеҳсолӣ, истифодаи ғайрисамараноки захираҳои иқтисодӣ, ки дар рушди нобаробари шаҳру ноҳияҳо, мавҷудияти муаммоҳои бекорӣ, камбизоатӣ, сатҳи баланди муҳоҷирати меҳнатӣ инъикос меёбанд, аз он ҷумлаанд.

Бартаараф кардани муаммоҳои гуногун ва баланд бардоштани самарائي истифодаи иқтисодии табиӣ-иқтисодии Тоҷикистон тавассути тақмили механизми коркард ва амалигардонии сиёсати иқтисодии давлатӣ дар минтақа ва таҳияи барномаҳои рушди он имконпазир мегардад. Гуфтаҳои боло, ҳамчунин масъалаҳои тақмили минбаъдаи механизми таҳия ва амалигардонии сиёсати минтақавии иқтисодӣ дар қаринаи назарияи рушди устувор ва дар асоси онҳо таҳия намудани барномаҳои мақсадноки иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа ва ҳудудҳои маъмурии он мубрамияти мавзӯ ва аҳаммияти амалии кори диссертатсиониро муайян мекунанд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Ба таҳқиқи масъалаҳои таҳияи сиёсати иқтисодии минтақавӣ (СИМ) ва механизми амалигардонии он, рушди иқтисодии дарозмуддат дар иқтисодиёти мамлакатҳои тараққиёбанда асарҳои олимони ғарб М. Вебер [9], Р.М. Голдштейн [11], Г. Кунтс [21], А. Смит [37], Г. Ч. Кейнс [20], Н.Стекилберг [40], Ч. Гэлбрейт [14] ва олимони Русия Л.И. Абалкин [3], Г.Б. Клейнер [22], Э.Б. Алаев [4], Е.Г.Коваленко [23], А.Г. Гранберг [13], В.Н. Лексин [25], М.Г.Лапуста [26], П.Е. Семенов [41], Э.О.Орлов [28], В. Радаев [32], А.В.Сидорович [42] ва дигарон бахшида шудаанд. Аз олимони ватанӣ ба масъалаи ташаккули механизми идоракунии дар асоси таҳияю амалигардонии СИМ муҳаққиқон А.А. Бойматов [7], М.М. Исмоилова [18], С.Д. Комилов [24], З.С. Султонов [39], Л.Х. Саидмуродзода [38], Р.К. Раҳимов [33], Ш.М. Раҳимов [34], А.М. Раҳимов [35], Т.Р. Ризокулов [36], А.Б. Мирсаидов [27], М.М. Шарифзода [46], М.Файзуллоев [44], Ҳ.Ҳ. Ҳошимзода [45] ва дигарон машғул шудаанд.

Масъалаҳои алоҳидаи танзими равандҳои бозорӣ бо истифодаи механизми таҳия ва амалигардонии СИМ дар асарҳои Д.Д. Бобочонов [5] – таҳияи сиёсати рушди устувори бахши аграрии иқтисодиёти минтақавӣ, С.А. Ғозибеков [10] – ташаккули стратегияи идоракунии равандҳои рушди устувор, М.М. Исмоилова [18] – таҳияи сиёсати даромад ва хароҷоти истеъмолии аҳоли, И.Р. Иброҳимзода [17] – коркарди асосҳои молиявӣ-қарзӣ ва инвеститсионии амалигардонии СИМ, Б.Д. Шарбатов [47] – таҳияи ҷанбаҳои иҷтимоӣ-иқтисодии сиёсати рушди минтақавӣ, Х.И. Пӯлотова [31] – роҳҳои баланд бардоштани самаранокии механизми амалигардонии захираҳои иқтисодии минтақа дар сатҳи мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ва дигарон мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Бо эътирофи дастовардҳои илмии олимони мазкур таъкид кардан зарур аст, ки дар асарҳои онҳо ба раванди ташаккули механизми таҳия ва амалигардонии СИМ ва муайян кардани мақсадҳои он – ба вучуд овардани шароити баробарсозии сатҳи рушди иқтисодӣ ва баланд бардоштани сифати ҳаёти аҳолии минтақаҳо диққати кофӣ дода нашудааст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳои (лоиҳаҳои) мавзӯи илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи дастуру супоришҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки дар паёмҳояшон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон баён гардидаанд, инчунин Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон

дар давраи то соли 2030 банди 1. Тоҷикистон дар соли 2030. Зербанди 1.2. Нақши рушд; зербанди 3.2. Рушди минтақа. Банди 5 зербанди 5.1. Бахши воқеӣ; зербанди 5.4. Ҷазои сармоягузорӣ иҷро гардидааст. Рӯсолаи диссертатсионӣ бо амалишавии ҳадафҳои стратегии давлатӣ ва Барномаи миёнамуҳлати рушди иҷтимоию иқтисодии вилояти Суғд барои солҳои 2021-2025 робитаи зич дорад.

Диссертатсия ҳамчунин тибқи нақшаи гузаронидани корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва минтақаи Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ ғанӣ гардонидани муқаррароти назариявии ташаккули механизми татбиқи сиёсати рушди иқтисодии давлатӣ ва пешниҳоди тавсияҳо оид ба тақмили он дар минтақаҳои мамлакат мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ. Барои ноил гардидан ба мақсади гузошта иҷрои вазифаҳои зерин дар назар дошта шудааст:

- таҳқиқ намудани мушаххасоти моҳиятии мафҳуми “сиёсати иқтисодии минтақавӣ” ва шарҳу тавзеҳи муносири он;
- асоснок намудани равишҳои методӣ оид ба ташаккули сиёсати минтақавии рушди иқтисодӣ;
- омӯختани таҷрибаи хориҷии таҳия ва амалигардонии сиёсати иқтисодии рушди давлатӣ дар минтақа;
- асоснок намудани вазъи раванди амалигардонии сиёсати иқтисодии давлатӣ дар минтақа;
- гузаронидани таҳлил оид ба амалишавии ҳадафҳои стратегии давлатӣ дар иқтисодиёти минтақа;
- муайян намудани фишангҳои молиявӣ-андозии амалигардонии сиёсати иҷтимоӣ-иқтисодӣ;
- исбот кардани роҳи усулҳои ҳамохангсозии фаъолияти мақомоти давлатӣ ва минтақавӣ оид ба механизми амалигардонии сиёсати рушди минтақаҳо ва самтҳои асосии сиёсати иҷтимоии рушди минтақа дар давраи оянда.

Объекти таҳқиқот муносибатҳои иқтисодию иҷтимоие мебошад, ки бо раванди таҳия ва амалишавии сиёсати иқтисодии давлатӣ дар минтақаҳо алоқаманданд.

Предмети таҳқиқот чараёни амалишавии сиёсати иқтисодии давлатӣ дар низомии иқтисодӣ-иҷтимоии вилояти Суғд ба ҳисоб меравад.

Фарзияи таҳқиқот дар он инъикос меёбад, ки ташаккули механизми мақсаднок ва самаранок амалигардонии сиёсати иқтисодии давлатӣ барои баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа, тақмили идоракунии равандҳои ҷойгиронии қувваҳои истеҳсолкунанда, баробарсозии сатҳҳои рушди иҷтимоӣ-иқтисодии шахру ноҳияҳо, таъмини рушди мутаносиб ва устувори ҳудудҳои маъмурӣ мусоидат менамояд.

Асосҳои назариявии таҳқиқоти диссертатсиониро муқаррароти илмӣ, концепсияҳо оид ба иқтисодиёти минтақа, механизмҳои амалишавии сиёсати иқтисодии давлатӣ дар минтақаҳо, ки дар осори бунёдии олимони шинохтаи хориҷӣ ва ватанӣ дарҷ гардидаанд, инчунин Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои муаззами миллат, Ҷаноби Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ, ҳадафҳои стратегияи давлатӣ, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ташкил мекунанд.

Асосҳои методологияи таҳқиқот ба принципҳои мантиқи диалектикаи илмӣ, таҳлили сабабию натиҷавӣ ва сохторӣ таъяс менамояд, ки барои кушода додани мундариҷаи низоми иқтисодҳои минтақавӣ, сиёсати иқтисодии минтақавӣ имконият фароҳам меоранд ва дар раванди амалигардонии он муносибати институтсионалӣ, таҳлили муқоисавӣ ва ҳадафманд, модели иқтисодӣ-риёзӣ ва сценарияи амалигардонии сиёсати рушди иқтисодии минтақа дар дурнамои стратегӣ истифода шудааст.

Сарчашмаи маълумоти таҳқиқотро паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои муаззами миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ, санадҳои ҳуқуқии меъёрии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводҳои Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарраёсати агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, коркардҳои таҳлилий ба Барномаи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии вилояти Суғд дар солҳои 2016-2020 ва Барномаи рушди босуръати саноат дар солҳои 2021-2026, маводи маҷмуаҳои омили ва ҳисоботи ҷорӣ оид ба вилояти Суғд ва мушоҳидаҳои шахсии муаллиф ташкил кардаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Диссертатсия дар кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва минтақаи Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон иҷро шудааст.

Навгони илмӣ таҳқиқот дар асосноккунии назариявӣ-методологияи раванди ташаккули механизми амалигардонии сиёсати иқтисодии давлатӣ дар таъмини рушди устувори минтақавӣ ва самтҳои асосии тақмили он дар дурнамои стратегӣ зохир мегардад.

Дар рафти таҳқиқот натиҷаҳои зерин, ки дорои навгони илмӣ мебошанд, ба даст оварда шудаанд:

- концепсияҳои танзими равандҳои иқтисодии-иҷтимоӣ дар минтақа низомбандӣ карда, ба мундариҷаи мафҳуми “сиёсати иқтисодии минтақавӣ” шарҳи муаллифӣ ворид карда шудааст. Тибқи он сиёсати иқтисодии минтақавӣ маҷмуи тадбирҳои мақсаднок дар самти ба даст овардани вазъи беҳтарини низоми иқтисодии минтақа ва ташаккули захираҳои табиӣю иқтисодӣ, молиявӣ ва меҳнатӣ барои рушди устувори он мебошад. Инчунин дар равандҳои тадқиқи сиёсати давлатии иқтисодӣ дар рушди минтақаҳо зарурати таъмини “самаранокӣ”-и он муаллиф сохта шудааст, ки таносуби муайяни натиҷаҳои фаъолияти ҳамаи субъектҳои хоҷагии минтақавӣ ва хароҷоти онҳоро дар самти истифодаи захираҳо шарҳ медиҳад;

- сершумории равияҳои методии арзёбии амалигардони сиёсати иқтисодии давлатӣ дар минтақа асоснок ва нишондиҳандаҳои онҳо гурӯҳбандӣ карда шудаанд. Алалхусус ба нишондиҳандаҳои зерин диққати махсус дода шудааст: истифодаи самараноки захираҳои минтақа; рушди иҷтимоӣ; ҷаззобияти инвеститсионии минтақа ва рушди экологӣ ди. Пешбинӣ шудааст, ки меъёрҳои арзёбии самарабахшии сиёсати давлатии иқтисодӣ дар минтақа инҳо ба шумор мераванд: якум, аз рӯи ҳуҷҷатҳо; сипас, то ва пас аз ҷорӣ намудани тадбирҳо; севум, амалишавии ҳадафҳои стратегӣ, ҷаҳорум, таъминнокӣ бо пояи техникӣ, молиявӣ ва иттилоотии амалигардони стратегияи рушди минтақа;

- дар асоси таҳқиқи ҳамаҷонибаи таҷрибаи хориҷии татбиқи сиёсати иқтисодии давлатӣ дар минтақаҳо муқаррароти зерин барои амалишавӣ дар иқтисодиёти вилояти Суғд асоснок карда шудааст: таъсиси қутб ва марказҳои рушд дар минтақа (Фаронса); таҳия ва рушди минтақаҳои махсуси иқтисодӣ дар ҳудудҳои маъмурӣ (Хитой); банақшагирии индикативии ҳудудӣ (Ҷопон); ташкили агентӣ оид ба рушди минтақавӣ (Англия); дастгирии давлатии суроғавӣ ва мушаххаси рушди минтақа (ИМА);

- гурӯҳбандии ноҳияҳое ба субут расидааст, ки тибқи сиёсати ба амал татбиқшавандаи рушди иқтисодии минтақавӣ аз давлат ёрӣ мегиранд. Дар заминаи натиҷаҳои ба даст омада зарурати муносибати тафриқавӣ ба ноҳияҳои кишоварзӣ (Спитамен, Ҷаббор Расулов, Ашт, Мастҷоҳ ва ғайра), саноатӣ (Конибодом, Исфара, Мастҷоҳ ва ғайра) дар расонидани ёрии давлатӣ дар раванди танзими фаъоляти соҳаҳо ва риштаҳои иқтисодиёти минтақа дар рафти амалигардони барномаҳои давлатии мақсадноки рушди иҷтимоӣ-иқтисодии ҳудудҳои маъмурии вилояти Суғд асоснок карда шудааст;

- афзалиятҳои асосӣ дар амалигардони ҳадафҳои стратегияи давлатӣ дар рушди иқтисодиёти вилояти Суғд муайян карда шудаанд. Асоснок карда шудааст, ки дар шаҳру ноҳияҳои Бӯстон ва Гулистон, Исфара ва Конибодом, Панҷакент ва Истаравшан, Хучанд ва Бобочон Ғафурови вилояти Суғд ба соҳаҳои афзалиятноки иқтисодиёт самтҳои зерин ворид мегарданд: истифодаи самараноки захираҳои табиӣ-иқтисодӣ, меҳнатӣ ва молиявӣ, муҳити мусоиди қорӣ, ки рушди устувори минтақаро ангезиш медиҳад ва ба истехсолоти меҳнатталабу илмталаб таъя мекунад;

- амсилаи таъсири амалигардони сиёсати иқтисодии давлатӣ ба нишондиҳандаи интизорӣ-сатҳи некуаҳволии аҳоли (МММ ба ҳар сари аҳоли) дар вилояти Суғд қорқард ва арзёбӣ гардидааст. Тибқи он аз рӯи сатҳи ҳассосияти таъсирот ба натиҷаи интизорӣ мавқеи аввалро тағйирёбии ҳиссаи аҳолии машғули қор, сипас теъдоди қорхонаҳои саноатӣ ва сармоягузорӣ ба фонди асосӣ ишғол мекунад. Асоснок карда шудааст, ки дар амалӣ гардонидани сиёсати иқтисодии давлатӣ дар минтақа фишангҳои молиявӣ, “бозтақсими” андоз барои тавсеаи соҳаи соҳибқорӣ дар шаҳру ноҳияҳо самти авлавиятнок мебошад;

- самтҳои асосии тақмили механизми таҳия ва амалигардони сиёсати иқтисодӣ дар дурнамои стратегӣ асоснок карда шудаанд, нишондиҳандаҳои

дурнамои рушди иқтисодии вилояти Суғд барои давраи оянда ҳисоб карда шудаанд ва зимнан ба ҷалби захираҳои маҳаллӣ ва иқтисодии кадрӣ, фаъолгардонии фаъолияти субъектҳои хоҷагии минтақавӣ дар соҳаи бизнеси хурд таваҷҷуҳи махсус дода шудааст. Таъсиси Маркази Ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомоти идоракунии давлатӣ ва маҳаллӣ муваффақият гардидааст, нақши он дар таъмини шароитҳои, ки ба баланд бардоштани самаранокии амалкарди механизми таҳия ва амалигардонии сиёсати иқтисодии рушди устувори минтақа мусоидат мекунанд, муайян карда шудааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Таҳқиқ намудани концепсияҳои илмӣ оид ба амалигардонии сиёсати иқтисодии давлатӣ дар иқтисодиёти минтақа ва ворид намудани тасҳеҳ ба мафҳуми таҳқиқот.

2. Омӯзиш ва гурӯҳбандӣ намудани нишондиҳандаҳо, усулҳои арзёбии амалигардонии сиёсати иқтисодии давлатӣ дар минтақа, муайян намудани меъёрҳои он.

3. Таҳқиқи таҷрибаи хориҷии татбиқи сиёсати иқтисодии давлатӣ дар минтақаҳо ва асоснок намудани ҷанбаҳои қабули таҷриба барои иқтисодиёти вилояти Суғд.

4. Гурӯҳбандии ноҳияҳои, ки дастгирии давлатии назаррас доранд ва зарурати татбиқи муносибати тафриқавӣ ба танзими соҳаҳои иқтисодиёти минтақа ва ҳудудҳо бо назардошти махсусгардонии онҳо.

5. Муайян намудани афзалиятҳои рақобатии ҳудудҳои маъмурӣ дар амалигардонии ҳадафҳои стратегияи давлат ва дар истифодаи самараноки захираҳо ва муҳити мусоиди корӣ дар минтақа.

6. Таҳия ва коркарди амсилаи таъсири ҳадафҳои амаликардашудаи сиёсати иқтисодии давлатӣ дар минтақа, инчунин пешгӯикунии дурнамои рушди иқтисодии вилояти Суғд барои давраи оянда.

7. Самтҳои тақмили механизми амалигардонии сиёсати иқтисодӣ дар асоси дурнамои стратегӣ коркард ва пешниҳод шудааст.

Аҳаммияти назариявӣ таҳқиқот дар инкишоф додани назарияи иқтисодиёти минтақа, концепсияҳои танзими давлатӣ, ғанӣ гардонидани методикаи арзёбии ҷанбаҳои татбиқи сиёсати иқтисодии давлатӣ дар минтақа зоҳир мегардад, ки натиҷаҳои он баланд ба бардоштани самаранокии тақрирестехсоли неъматҳои ҷамъиятӣ дар марҳилаи муносири рушди иқтисодиёти минтақа ва дар дурнамои стратегӣ равона шудааст.

Аҳаммияти амалии кор. Аҳаммияти амалии кори диссертатсионӣ дар он ифода меёбад, ки муқаррароти илмӣ коркардшударо Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, раёсатҳои он дар минтақа, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ дар маҳалҳо ҳангоми таҳия ва татбиқи амалии барнома ва стратегия рушди иқтисодиёти минтақа, дар амал ҷорӣ намудани ҳадафҳои стратегӣ истифода бурда метавонанд.

Муқаррароти асосии рисола ва натиҷаҳои он дар конференсияю семинарҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ (солҳои 2017-2023) қироат гардидаанд. Муқаррароти алоҳидаи таҳқиқоти диссертатсиониро Раёсати

рушди иқтисод ва савдои вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия ва мавриди истифода қарор додааст.

Муқаррароти назариявӣ методӣ ва тавсияҳои амалии дар диссертатсия муаллифгардида дар раванди таълим ҳангоми гузаронидани машғулиятҳо дар Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон оид ба фанҳои “Иқтисодиёти минтақавӣ”, “Сиёсати минтақавӣ”, “Идоракунии мақомоти маҳаллии ҳокимият” ва ғайра мавриди истифода қарор мегиранд.

Дарачаи эътимоднокии таҳқиқот дар он инъикос меёбад, ки усулҳои муносиби таҳқиқот интихоб гардидаанд, иттилоот ва маълумот аз сарчашмаҳои муътамади расман нашр гардида таҳия карда шудаанд, миқдори кофӣ маводи таҳқиқот асоси коркарди муқаррароти илмӣ гардидааст. Навгониҳои илмӣ, ҳулоса ва тавсияҳои диссертатсионӣ асоснок карда шудаанд. Таҳлили натиҷаҳои илмӣ бо асарҳои илмии дигар олимони ватанӣ мутобиқат дорад.

Мувофиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Натиҷаҳои таҳқиқот ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқат мекунад: 08.00.03 – Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ, зербанди 1. Инкишофи назарияи иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ; методҳо ва фишангҳои тадқиқотҳои иқтисодии минтақавӣ; банди 13. Сиёсати иҷтимоӣ иқтисодии давлат дар сатҳи минтақаҳо; таҳлили хусусиятҳо ва арзёбии самаранокии иқтисодии давлат дар сатҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, минтақаҳо, шаҳрҳо, ноҳияҳо ва ҳудудҳо; банди 15. Мақсад ва механизмҳои тарраққиёти минтақаҳо. Шаклҳо ва механизмҳои боҳамтаъсиррасонии минтақаҳои мамлакат ҳангоми ҳалли масъалаҳои асосии рушди иҷтимоӣ иқтисодӣ. Проблемаҳои иҷтимоӣ ва иқтисодии худидоракунии маҳаллӣ.

Саҳми шахсии унвонҷӯи дарачаи илмӣ. Диссертатсия кори мустақилонаи илмӣ тадқиқотии муаллиф мебошад. Дар он мубрамияти мавзӯи таҳқиқот ва дарачаи омӯхта шудани он асоснок карда шудааст, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот ироа гардидаанд, асосҳои назариявӣ ва методии ташаккули механизми таҳия ва амалӣ гардонидани сиёсати иқтисодии рушди устувори минтақа, тавсияҳои илмӣ амалӣ оид ба тақмили он коркард шудаанд, модели амалӣ гардонидани стратегияи рушди устувор бо муайян кардани нишондиҳандаҳои дурнамои рушди иҷтимоӣ-иқтисодии вилояти Суғд то соли 2030 таҳия гардидааст. Муаллиф ба тавсеаи соҳаи татбиқи фишангҳои молиявӣ андозӣ дар раванди амалӣ гардонидани сиёсати рушди минтақавӣ саҳми муайян гузоштааст, ки дар ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа ва ҳудудҳои маъмурии он инъикос меёбад.

Тасвир ба амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Муқаррароти асосӣ ва натиҷаҳои илмӣ диссертатсия аз ҷониби муаллиф дар маводҳои конференсияҳои байналхалқӣ, ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ ва донишгоҳӣ, аз ҷумла Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба муносибати 30-умин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (ш. Бустон, вил. Суғд, 2021); Конференсияи илмӣ-амалии вилоятӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои мубрами рақамикунони бахши молия: дурнамо ва тамоюли рушди он” дар Донишқадаи

иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон (Хуҷанд, 2024) маъруза шудааст.

Интишороти натиҷаҳои таҳқиқот. Муқаррароти асосӣ ва натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 9 мақолаи илмӣ, аз ҷумла дар 5 мақолаи дар маҷаллаи нашрияҳои тақризшавандаи тавсиякардаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва КОА-и назди Вазорати илм ва таҳсилоти олии Федератсияи Русия ҷопшуда инъикос ёфтаанд. Ҳаҷми умумии интишороти илмӣ оид ба мавзӯи диссертатсия 3,0 ҷузъи ҷопиро ташкил мекунад.

Сохтор ва мундариҷаи диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб ва нӯх фасл, ҳулосаи пешниҳодҳо иборат мебошад. Кор дар 176 саҳифаи матни компютерӣ баён шудааст ва 20 ҷадвал, 10 расмро дарбар мегирад. Рӯйхати адабиёт фарогири 176 номгӯй аст.

ҚИСМҲОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар муқаддима мубрамияти мавзӯи таҳқиқот асоснок карда шудааст, дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ баррасӣ шудааст, мақсаду вазифаҳои таҳқиқот, объект, усулҳо ва фарзияи таҳқиқот, нағзҳои илмӣ ва соҳаҳои таъбиқи амалии натиҷаҳои таҳқиқот муайян карда шудаанд.

Дар боби якум - “Асосҳои назариявӣ ва методии ташаккули сиёсати иқтисодии минтақавӣ” - ҷанбаҳои назариявии мафҳуми «сиёсати иқтисодии минтақавӣ», равияҳои методии арзёбии он, таҷрибаи хориҷии таҳия ва амалигардонии он баррасӣ гардидаанд.

Тағйироти бунёдӣ ба механизми сиёсати иқтисодии минтақавӣ дар давраи дигаргуниҳои сифатии ғайбӣ низомии иқтисодӣ дар умум хос аст. Ин бошад ба таври объективӣ боиси тағйир ёфтани функсияҳои унсурҳои алоҳидаи механизми ташаккули сиёсати иқтисодии минтақавӣ мегардад. Аз байни микдори зиёди моделҳои миллии гузариш аз низомии нақшавӣ ба бозорӣ, ки дар тӯли даҳсолаи охир ташаккул ёфтаанд, аз нуқтаи назари ба сохтори онҳо дохил шудани механизмҳои танзими равандҳои минтақавӣ се муносибати алтернативиро ҷудо кардан мумкин аст:

1. Концепсияи дар давраи ибтидоии ислоҳоти пасокоммунистӣ хеле маъруф дар Аврупои Шарқӣ ва Тоҷикистон, ки ба принсипҳои либерализми классикӣ дар ташкили иқтисодиёт асос ёфтааст ва ташаккули босуръати бозори озодро пешниҳод мекунад. Механизми асосие, ки сохтори нави хоҷагидориро ташаккул медиҳад, бозори рақобати озод ҳам дар сохтори соҳавӣ ва ҳам дар сохтори ҳудудӣ мебошад. Дар ин концепсия сиёсати иқтисодии минтақавӣ чун ҷузъи таркибии сиёсати иқтисодӣ вучуд надорад, зеро равандҳои бозорӣ бо роҳи табиӣ бояд бозтақсими ғазои захираҳо таъмин намоянд, тафриқаи сатҳҳои рушди минтақаҳо ба эътидол оранд, ва, дар ниҳояти кор, схемаи самараноки тақсими ҳудудии меҳнатро ба вучуд оранд.

2. Концепсияи “бозори идорашаванда”. Дар ин концепсия дар давраи гузариши рушди иқтисодиёт истифода бурдани маҷмуи васеи методҳои гуногун, аз ҷумла иштироки ғайбӣ ҷумҳурӣ дар ташаккули тавозунҳои

иктисодӣ пешбинӣ мешавад. Дар ин парадигма сиёсати минтақавӣ ҷои назаррасро ишғол мекунад. Ҷумҳури барои ташаккули додани сохтори ҳудудии иқтисодиёти миллӣ бозтақсими фазои захирахоро амалӣ мегардонад ва ба ин мақсад олатҳои мухталифро истифода мебарад: фискалӣ, қарзӣ-пулӣ, танзими мустақим ё бевосита. Ҳамзамон истифода бурдани якчанд намудҳои танзимгарон самараро аз ҳама хуб медиҳад. Бе шакку шубҳа ин стратегия аз ҳама мураккаб ва аз лиҳози назариявӣ “ғайришаффоф” мебошад. Машрутияти амалӣ афзалияти асосии он мебошад: амалан дар ҳамаи давлатҳои ҷаҳон рушди минтақавӣ маҳз ҳамин тавр танзим карда мешавад.

3. Концепсияи “иктисодиёти дубаҳша”. Дар ин маврид равандҳои хориҷ кардани унсурҳои қуҳнашудаи низоми хоҷагидорӣ ва ташаккули навташкилаҳо ба таври стихиявӣ ба амал намеоянд, балки таҳти назорати оперативии мақомоти ҷумҳуриявӣ қарор доранд. Принципи сегментатсияи иқтисодиёт, ки стратегияи “дубаҳша” ба он таъяс мекунад, сиёсати минтақавиро ба қатори олатҳои муҳимтарини трансформатсияи пешниҳод кард. Новобаста аз варианти дилхоҳи тақсимои (маъмури ё функционалӣ) шартӣ ҳатмии гузаронидани ин стратегия сиёсати иқтисодии селективӣ дар ташкилаҳои ҳудудии мухталиф мебошад.

Дар Тоҷикистон афзалият ба муносибати якум дода шуд, ки аз лиҳози идеологӣ ба ягон сиёсати минтақавӣ мутобиқат нашошт. Чунин ба шумор мерафт, ки субъектҳои ҷумҳури - корхонаҳои корпоратсияҳои мебошанд, ки чун субъектҳои маъмулии бозори рақобатӣ амал менамоянд ва дар байни онҳо захираҳо тақсим мешаванд. Дар сурати интиҳоб кардани чунин муносибат, албатта ба даҳолати ҷумҳури дар шакли сиёсати маҳсуи ҷумҳуриявӣ ҳеҷ зарурате набуд.

Сиёсати минтақавӣ аз як тараф, ба мисли як стратегияи дохиликорпоративӣ, ки ба беҳтар намудани мавқеҳои рақобатии ҳар як субъекти ҷумҳури нигаронида шудааст, вонамуд мегардид. Аз ҷониби дигар, дар ин муносибат сиёсати минтақавӣ чун рақобати байни субъектҳои ҷумҳури дар бозорҳои дохилии миллӣ ва байналҳалқӣ намоён мегардид. Айни замон нақши маркази ҷумҳуриявӣ набояд танҳо бо фароҳам овардани шароитҳои институтсионалӣ барои таҳия ва амалигардонии сиёсати иқтисодии рушди минтақавӣ маҳдуд гардад, балки ба истифодаи самараноки минтақаҳо дар тақмили идоракунии институтсионалӣ, пеш аз ҳама, бо трансфертҳои молиявӣ ба мақсади ба эътидол овардани зухуроти шадиди тафрикаи даромадҳо мусоидат кунад. Рушди минтақавӣ амалан аз лаҳзаи ба даст овардани Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон оғоз ёфтааст. Таҳияи асосҳои илмии сиёсати иқтисодӣ ва амалигардонии он дар ҳудудҳои маъмурии минтақа дар марҳилаи ниҳии ташаккули низоми бозории муносибатҳо зарурати ҳалли масъалаҳои назариявӣю амалии рушди минтақаро маршрут месозад. Дар иртибот бо ин нуқта, аҳаммияти дурусту саҳеҳ муайян кардани мафҳуми “сиёсати иқтисодии минтақавӣ” назаррас меафзояд.

Дар адабиёти иқтисодӣ байни олимони дар бораи таърифи мафҳуми “сиёсати иқтисодии минтақавӣ” иттифоқи ороъ ба назар намерасад.

**Чадвали 1. - Таърифи мафҳуми «сиёсати иқтисодии минтақавӣ»
дар адабиёти муосири иқтисодӣ**

Муаллифон	Таърифи мафҳуми «сиёсати иқтисодии минтақавӣ»
1	2
Горшенина Е.В. [12, с. 25]	Сиёсати иқтисодии минтақавӣ низоми тадбирҳост, ки ба беҳтар намудани идоракунӣ, ҷустуҷӯи созиш байни манфиатҳои давлат ва минтақаҳо нигаронида шудааст.
Алаев Э.Б. [4, с. 189-190]	Сиёсати иқтисодии минтақавӣ соҳаи фаъолияти сохторҳо оид ба идоракунӣ равандро иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ аз нуқтаи назари муносибати марказ ва минтақаҳо, ҳамчунин ноҳияҳо байни худ мебошад.
Падалка О.В. [30, с. 65]	Сиёсати иқтисодии минтақавӣ маҷмуи методҳо ва принципҳо мебошад, ки бо ёрии онҳо ба равандро фаъолияти корхонаҳо бо мақсади муайян кардани самти рушди стратегӣ таъсир расонида мешавад.
Абдувасиев Ф.С. [2, с. 24-36]	Сиёсати иқтисодии давлатӣ яке аз омилҳои муҳими таъмини дараҷаи зарурии иқтисодӣ буда, фаъолияти бисёрсолаи хоҷагии мамлакати тараққикардари тасдиқ менамояд.
Блиничкина Н.Ю. [6, с. 15]	Сиёсати иқтисодии давлатӣ ҳамоно вақт самаранок ҳисобида мешавад, ки бо назардошти парадигмаҳои фаъолияткунанда дар ҷаҳорҷӯбаи назарияҳои иқтисодӣ фаъолият намояд.
Зиёев П.С. [16, с. 522-528]	Сиёсати иқтисодии давлатӣ маҷмуи самтҳои гуногун ва воситаҳои мебошад, ки дар маҷмуъ сиёсати давлатиро ташкил медиҳад.
Ҷумаев А.К. [15, с. 12]	Сиёсати иқтисодии минтақа аз руи табиаташ барои нигоҳдории субот, ҷаҳорҷағӣ ва ваҳдати кишвар, заиф шудани шиддатҳои дохилии иҷтимоӣ иқтисодӣ равона шудааст.
Бобоева Ф.Ш. [8, с. 99-103]	Сиёсати иқтисодии минтақавӣ ҷузъи ҷудонашавандаи сиёсати давлат мебошад, ки мутобиқи стратегияи қабулкардаи давлатӣ ба рушди кишвар дар умум равона аст.

Сарчашма: Таҳияи муаллиф дар доираи адабиёти дастрасишуда.

Дар асоси мулоҳизаҳои мазкур дар бораи сиёсати иқтисодии минтақавӣ ба хулосаи зерин омадан мумкин аст. “Сиёсати минтақавӣ маҷмуи тадбирҳои мақсаднок барои ноил гардидан ба вазъи оптималии низоми иқтисодии минтақа ва ҷойгиронии нерӯҳои истеҳсолкунанда тибқи захираҳои табиӣ-иқтисодӣ, молиявӣ ва меҳнатӣ ба мақсади рушди устувори он мебошад”.

Таҳияи сиёсати иқтисодии минтақавӣ ба рушди стратегияи умумимиллӣ асос меёбад ва махсусияти объективии минтақа, ки ба инъикоси мутобиқи равандҳои дар иқтисодиёти миллӣ ба амалоянда мусоидат мекунад, ба назар гирифта мешавад.

Зарурати гузаронидани сиёсати минтақавӣ интихоби индикаторҳои арзёбии нобаробарии рушди минтақа ва, мутаносибан, меъёри интихоби сиёсати минтақавиро пешбинӣ мекунад. Дар сатҳи мамлакат намудҳои индикаторҳоеро, ки барои андозагирии дараҷаи баробарсозии рушди минтақа истифода мешаванд, ба се гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст: индикаторҳои физикӣ (ба шароити географӣ ё табиӣ алоқаманданд); индикаторҳои нобаробарии иқтисодӣ; нишондиҳандаҳое, ки нобаробарии иҷтимоӣ, аниқтараш фарқи сифати ҳаёт ва сатҳи даромадро андоза мегиранд.

Ҳадафи арзёбӣ натиҷаи фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти минтақа, оқибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодии қабули қарорҳои идоракунӣ ва самарабахшии харчи воситаҳои давлатӣ буда метавонанд. Низомии нишондиҳандаҳои арзёбии самарабахшии механизми таҳия ва амалигардонии рушди иқтисодии минтақаро ба блокҳои зерин гурӯҳбандӣ кардан мумкин аст: - нишондиҳандаҳои самарабахшии истифодаи захираҳои мавҷудаи минтақа; - нишондиҳандаҳои рушди иҷтимоӣ; - нишондиҳандаҳои ҷаззобияти инвеститсионии минтақа; - мушаххасоти рушди экологӣ.

Ба меъёрҳои асосии арзёбии самарабахшии амалигардонии сиёсати минтақавӣ мансубанд:

1) динамикаи нишондиҳандаҳои асосии рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа дар давраи амалигардонии сиёсати минтақавӣ аз рӯи ҳуҷҷатҳои татбиқи он;

2) тағйир додани сатҳи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа дар муқоиса бо ҳолати онҳо то ва пас аз ҷорӣ намудани тадбирҳо ва олатҳои сиёсати минтақавӣ;

3) дараҷаи ба даст овардани меъёрҳои асосии амалигардонии мақсадҳои стратегӣ ва оперативии рушди минтақавӣ дар давраи татбиқи сиёсати минтақавӣ, ки қиматҳои мақсадноки онҳо дар ҳуҷҷати муайяни стратегӣ (нақшаи ҷорабиниҳо оид ба амалигардонии стратегияи минтақавии рушд) пешбинӣ шудаанд;

4) дараҷаи иҷрои тадбирҳои дар нақша пешбинишуда ва мувофиқати он бо стратегияи рушди минтақавии амалкунанда;

5) таъмини дастгирии меъёрии ҳуқуқӣ, техникӣ, молиявӣ ва иттилоотӣ-таҳлили амалигардонии тадбирҳои рушди минтақавӣ дар найли мақсадҳои стратегӣ.

Умуман раванди таҳияи сиёсати иқтисодии минтақавӣ кори мураккаб аст. Дар рафти он ба ҳалли масъалаҳои назариявӣ тавассути муаллаҳсозӣ, зарурати истифодаи тарзу усулҳои методӣ, ки унсурҳои таркибиро дарбар мегирад, диққати махсус додан лозим аст.

Дар раванди гузариш ба низомии иқтисодии бозорӣ зарурати омӯзиши таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ дар самти ташаккул додан ва амалӣ гардонидани

сиёсати иқтисодии минтақавӣ ба миён меояд. Сабаб дар он аст, ки хангоми таҳияи барномаҳои мақсадноки минтақавӣ чун олати амалигардонии сиёсати рушди иқтисодӣ бояд масъалаҳои чудо кардани ҳудуд ба сифати минтақа, мудалласозии мақсадҳо ва принципҳои сиёсати минтақавӣ, оптимизатсияи тақсмоти маъмурию ҳудудии мамлакат, интихоби шароити аз ҳама мувофиқи рушд ва ғайра ҳалли худро ёбанд.

Қайд кардан зарур аст, ки дар мамлакатҳои Аврупо тарзҳои гуногуни баҳисобгирии анъанаҳои арзёбии сиёсати давлатӣ ва минтақавӣ истифода мешаванд. Барои баъзеи онҳо сабаби тақвияти диққат ба арзёбии сиёсати минтақавӣ зарурати ҳамаҷониба асоснок кардани қарорҳо оид ба бозтақсими захираҳои молиявӣ дар доираи амалигардонии сиёсати муттаҳидшавии мамлакатҳои Иттиҳоди Аврупо, мавҷудияти талаботи қонунгузорӣ, ҳамчунин ташкили назорати арзёбии самаранокии истифодаи захираҳои молиявӣ тибқи барномаҳои рушди минтақавӣ мебошанд. Дар Финляндия, Фаронса, Олмон, Италия ва Полша арзёбии сиёсати минтақавӣ ҳам дар сатҳи федералӣ ва ҳам дар сатҳи минтақавӣ сурат мегирад. Дар Фаронса самаранокии сиёсат бештар дар сатҳи миллӣ арзёбӣ мегардад, вале дар сатҳи минтақавӣ ҳокимиятдорон масъулияти арзёбии барномаи сиёсати муттаҳидшавиро ба зимма доранд.

Аз ӯғози қарни XXI дар як қатор мамлакатҳои ҷаҳон фаъолгардии раванди ташаккул ва татбиқи сиёсати минтақавӣ ба мушоҳида расид. Масалан, дар Англия фаъолияти Агентии рушди минтақавӣ (АРМ) вусъат ёфт. Хусусияти хоси фаъолияти ин агентӣ гузаронидани диққати ҳукумат аз сиёсати минтақавӣ ба сиёсати шаҳрӣ буд.

Ғояи асосии ташаккули АРМ на дар таъсиси боз як ҳалқаи мобайнӣ дар низоми бюрократӣ, балки дар сатҳи минтақа муттаҳид сохтани захираҳои молиявии давлат, таҷрибаи нақшагирию идоракунии корпоративӣ, ки бахши хусусӣ дар соҳаи истифодаи васеи захираю ташаббусҳои маҳаллӣ андӯхтааст, зоҳир мегардад.

Дар аксарияти мамлакатҳои Аврупои Ғарбӣ сиёсати давлатии минтақавӣ ба озмоишгоҳи ба худ ҳосе табдил ёфтааст, ки дар он ҷустуҷӯи интенсивӣ ва санчиши олатҳои нав, схемаҳои таъсиррасонӣ ба раванди рушди иқтисодии воҳидҳои ҳудудии алоҳида амалӣ мегардад. Ин ҳодиса якҷанд сабаб дорад. Аввалан, тезутундшавии масъалаи афзоиши фарқҳои минтақавӣ аз рӯи як қатор индикаторҳои иқтисодии калидӣ. Ба сифати самти асосии ихтисори фарқҳои минтақавӣ инкишофи инфрасохтор ва, пеш аз ҳама, инфрасохтори нақлиётӣ, энергетикӣ, алоқа ва ғайра дар ноҳияҳои муаммодор, то ба стандартҳои умумимиллӣ “бардоштани” он баррасӣ шудааст. Инвеститсияҳои давлатӣ, ки ба инкишофи инфрасохтор равона карда мешаванд, барои рушди минбаъдаи иқтисодии ноҳияҳои камаҳолии деҳот, ноҳияҳои канорӣ, ноҳияҳои наздимарзӣ аҳаммияти калон доштанд.

Сониян, иқтидори истеҳсолии корхонаҳои давлатӣ ё корхонаҳои зери назорати давлат қарор дошта барои рафъи номутаносибии назарраси минтақавӣ ва баланд бардоштани иқтисодиёти минтақаҳои муаммодор истифода мешуданд. Ин кор дар шакли маблағгузориҳои минтақамехвар дар сохтмони

истеҳсолоти нав ва супоришҳои инвестиционӣ барои корхонаҳои давлатии саноатии дар ин минтақаҳо ҷойгиршуда сурат мегирифт.

Севум, ҳангоми таҳия ва амалигардонии сиёсати рушди минтақавӣ амалияи истифодаи олатҳои назорат ба ҷойгиронии нерӯҳои истеҳсолӣ, ки бо ёрии онҳо ҳукуматҳои як қатор мамлакатҳо ба маҳдуд сохтани афзоиши минбаъдаи таҷаммуи истеҳсолот ва аҳоли дар ноҳияҳои “аз ҳад зиёд тафсон”, агломератсияҳои калон ва ба ноҳияҳои депрессивӣ равона сохтани инвестицияҳо кӯшиш ба харҷ медоданд, нисбатан васеъ паҳн гардид.

Чорум, амалан дар ҳамаи мамлакатҳои Аврупои Ғарбӣ дар раванди таҳия ва амалигардонии сиёсати рушди минтақавӣ омилҳои ғайриағзаҳои мухталифи минтақавӣ унсурҳои калидӣ гардиданд, ки ба сифати “донаи дом”-и ба худ хос ғайриағзаҳои истифода мешуданд, ки ширкатҳои хусусиро ба ҷойгир намудани истеҳсолоти ҳозиразамон дар ноҳияҳои қафомондаю депрессивӣ ва аз ноҳияҳои “аз ҳад зиёд тафсон” ба ноҳияҳои дигар интиқол додани иқтидорҳои мавҷуда водор месозанд. Бинобар ин таҷрибаи таҳия ва амалӣ гардонидани сиёсати рушди минтақавии як қатор мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ, ки дар шароитҳои мамлакатҳои ИДМ татбиқпазир аст, ҷолиби диққат мебошад.

Зимнан ба инкишофи захираҳои рекреатсионӣ ва диверсификатсияи кишоварзӣ диққати махсус дода мешавад, ки он ба тавсеаи иштиғоли аҳоли ва баланд бардоштани сатҳи даромаднокии корхонаҳои минтақа имконият медиҳад. Ба мақсади фаъолгардонии бисёри хусусӣ дар ин мамлакатҳо методҳои анъанавии дастгирӣ, аз қабилӣ қарзҳои дарозмуддат аз рӯи ғайриағзаҳои паст, тахфифҳои андозӣ аз маблағгузорӣ, супоришҳо ва қарордодҳои давлатӣ, нахшҳои имтиёзнок ва ғайра истифода бурда шуданд. Дар сиёсати минтақавӣ, ки ба амал ҷорӣ мегардад, ба ташаккули муҳити мусоиди беруна барои тавсеаи соҳибдорӣ бо истифодаи ғайриағзаҳои дарозмуддати ҷалби инвестицияҳо дар асоси динамикаи табиӣ бозор диққати махсус дода шуд. Сохтмони роҳ, ки ба минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон хос аст, ҷузъи муҳими сиёсат оид ба баровардани минтақа аз вазъи таназзул гардид. Дар иртибот бо гуфтаҳои боло дар тақдими сиёсати минтақавӣ дар Тоҷикистон нақши назаррас бозӣ карда метавонанд: дар минтақаҳо таъсис додани қутб ва марказҳои рушд (Фаронса), сиёсати рушди босуръати минтақаҳои махсуси иқтисодӣ (Хитой), банақшагирии ҳудудӣ, ки тавре ки дар Ҷопон мавҷуд аст, ташкили агентӣ оид ба рушди минтақавӣ бо ҷудо кардани палатаҳои минтақавӣ (Британияи Кабир), дақиқан ҷудо кардани вазифаҳои бозор ва давлат (ИМА) дар раванди амалигардонии рушди минтақавӣ.

Зимнан бояд принсипи ба ҳам созгор сохтани сармоягузориҳои давлатӣ ба барномаҳои минтақавӣ бо назардошти механизмҳои бозори иқтимоимехвар, усулҳои нармаи барномасозии танзими давлатӣ оид ба дигаргун намудани сохтори иқтисодиёти миллӣ, модернизатсия ва азнавмусаллаҳшавии техникаи корхонаҳои минтақавӣ амалкунанда, ба вучуд овардани истеҳсолоти баландтехнологияи нав, тавсеаи инфрасохтор, фароҳам овардани шароит барои баланд бардоштани сатҳи ҳаёти одамон мавриди истифода қарор гиранд.

Дар боби дувум - “Вазъи муосир ва таҳлили амалигардонии сиёсати иқтисодӣ дар вилояти Суғд” - таҳлили сохтори раванди сиёсати иқтисодии минтақавӣ, амалигардонии ҳадафҳои стратегияи давлатии иқтисодӣ дар вилоят, ҷанбаҳои молиявӣ ва таъсири он ба рушди минтақа сурат гирифт.

Сиёсати иқтисодии минтақа дар сохтори бучаи минтақавӣ, дар барномаҳои мақсаднок, қонунгузории минтақавӣ ва ғайра таҷассум меёбад. Вилояти Суғд маркази савдои Шохроҳи абрешим ва дарвозаи транзитии ҷумҳурии гардидааст, иқтидорҳои мавҷуда бошанд ба инкишоф додани соҳаҳои мухталифи хоҷагии халқ, аз ҷумла саноати истихроҷи кӯҳӣ, сабук ва хӯрокворӣ, кишоварзӣ, истеҳсоли масолеҳи сохтмон ва сайёҳӣ имконият медиҳанд. Рушди рӯзафзунӣ соҳаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ имкон медиҳад барои ҳаёти сазовор ва бехатарӣ одамон, баланд бардоштани сатҳи некуаҳволии аҳолии минтақа шароити мусоид фароҳам оварда шавад. Дар солҳои охир ҷун дар дигар минтақаҳои ҷумҳурии дар в. Суғд низ ҳадафҳои созандагӣ ва ободкорӣ дар амал аст, ки дар нишондодҳои макроиқтисодӣ инъикос мегардад (Ҷадвали 2)

Ҷадвали 2. - Нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии вилояти Суғд
(бо нархҳои ҷорӣ, млн. сомонӣ)

Номгӯи нишондиҳандаҳо	Дар давоми солҳо								2023 бо % нисбати соли 2016
	воҳид	2016	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Маҷмуи маҳсулоти дохилӣ	млн. сомонӣ	14654	18343	20537	21622	27465	31939	35177	240,0
	рушд %	106,9	106,9	107,3	104,5	109,1	108,1	108,3	
Маҳсулоти саноатӣ	млн. сомонӣ	9100	12673	19053	15573	21064	24326	26188	287,7
	рушд %	135,3	105,9	111,2	116,1	129,9	114,3	107,8	
Маҳсулоти кишоварзӣ	млн. сомонӣ	11953	13220	14225	15419	14203	16068	18495	154,7
	рушд %	109,1	105,2	108,1	110,5	107,1	112,0	115,1	

Сарчашма: Ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои [29, с. 17] таҳия шудааст.

Дар минтақа ба болоравии устувории рушди минтақа нигоҳ накарда, дар давоми солҳои охир вазни қиёсии содирот дар гардиши савдои берунаи минтақа кам мешавад. Бинобар ин дар самти мазкур истеҳсоли молҳои ивазкунандаи воридот ва истеҳсолоти содиротмехварро ба роҳ мондан лозим аст. Зеро маҳз ба туфайли амалӣ гардонидани ҷунин тадбирҳо ба коҳиши

тавозуни манфии савдои минтақа ноил гардидан ва бо ин роҳ таъмин кардани амнияти иқтисодӣ имконпазир мегардад.

Низоми минтақавии молиявӣ-андозӣ барои иҷрои вазифаҳои ба ҳам алоқаманд ташкил карда мешавад, ки байни онҳо вазифаҳои зерин асосӣ ба шумор мераванд:

1. Ташкили ҳаракати маҷроҳои буҷетӣ-андозӣ тибқи тартиби муайян дар сатҳи ҳудуди алоҳида ё минтақаи давлат ва расмиёти мувофиқи танзими муносибатҳои иштирокдорони раванд, ки марбутан ба он пайдо мешаванд.

2. Таҷаммуъ ва истифодаи воситаҳо барои ҳалли масъалаҳои умумиминтақавии рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа.

3. Ваколатҳои худро дар раванди идоракунии ё танзими рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа иҷро кардани мақомоти ҳокимият.

4. Таъмини иҷрои барномаҳои иҷтимоии дохилиминтақавӣ, ки бо қонун гардонидани талаботи аҳоли ба неъматҳои муайяни ҳаёти тибқи манфиатҳои минтақавӣ алоқаманд мебошанд.

5. Ташақкул ва тақмили инфрасохтори иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа чун шарт муҳимтарини ибтидоии нигоҳдории алоқаҳои дохилиминтақавӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии он.

6. Танзими равандҳои истифодаи захираҳои табиӣ-иқтисодӣ ва иқтисодии меҳнатии марбут ба принсипҳои рушди устувор.

7. Ҳавасмандгардонии самтгириҳои муайяни арзиши минтақавӣ барои дар ҷаҳони кории аҳоли ба вуҷуд овардани шароитҳо ва гузаронидани дигаргунсозии сохторӣ дар соҳаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ ба мақсади баланд бардоштани ҷаззобияти инвеститсионии минтақа.

Дар шароити васеъ паҳн гаштани муносибатҳои бозорӣ дар минтақаҳои ҷумҳурӣ дар вилояти Суғд низ тибқи стратегияву барномаҳои давлатӣ, қорҳои ободкориву созандагӣ идома дорад. Ҳадафҳои стратегия, ки дар ҷумҳурӣ амалӣ шуда истодаанд, дар навбати аввал бояд дар минтақаҳо дар амал татбиқ гарданд. Бо ин васила иқтисодиёти минтақаҳо сахми худро дар амалишавии унсурҳои сиёсати иқтисодии давлатӣ мегузорад. Бинобар ин дар ин ҷо мо зарур мешуморем, ки татбиқи ҳадафҳои стратегияро дар қорҷӯбаи ҳудуди маъмурии вилояти Суғд баррасӣ намоем. Чи тавре ки ба ҳамагон маълум аст ҳоло, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳақор ҳадафи стратегияи зерин қабул ва амалӣ гардида истодааст:

1. Расидан ба истиқлолияти энергетикӣ (аз 18.11.2006);
2. Раҳой ёфтани аз бунбасти коммуникатсионӣ (аз 18.11.2006);
3. Таъмини амнияти озуқаворӣ (аз 18.11.2006);
4. Саноатикунонии босуръати мамлакат (аз 26.12.2018).

Вилояти Суғд иқтисодии бузурги истеҳсоли ва дар МММ-и ҷумҳурӣ ҳиссаи назаррас дошта бошад ҳам, аз ҷиҳати захираҳои энергетикӣ на он қадар бой мебошад. Аз ин рӯ дар амалӣ гардонидани истиқлолияти энергетикӣ ҷумҳурӣ минтақа ҳиссаи ҳалқунанда надорад. Дар минтақаи вилояти Суғд нисбат ба дигар минтақаҳои ҷумҳурӣ ҳудуди ҳамворӣ бештар ва кӯҳсор камтар аст. Кӯҳсор асосан дар қисми ҷанубии минтақа ҷойгир аст. Қисмати ҳамвори

вилоят худуди муайяни водии Фарғона, як қисми биёбони Мирзочўл ва водии Зарафшонро дар бар мегирад. Бинобар ин дар вилоят саноати коркард ва соҳаи кишоварзӣ тараққӣ ёфтааст.

Новобаста аз он дар вилоят барои таъмини истиқлолияти энергетикӣ корҳои назаррас иҷро шуда истодааст. Баъзе факту рақамҳо оид ба соҳаи энергетика дар ҷадвали поён инъикос гардидаанд.

Ҷадвали 3. - Ҳиссаи баҳши саноати истеҳсоли неруи барқ, газ ва об дар вилояти Суғд

Солҳо	Воҳид	2018	2020	2021	2022	2023
Ҳамагӣ корхонаҳои саноатӣ	адад	633	693	733	860	1105
Шумораи корхонаҳои неруи барқ, газ ва об	адад	4	43	44	44	45
	суръати рушд %	106,2	109,3	113,1	126	115
Ҳаҷми истеҳсоли корхонаҳои неруи барқ, газ ва об	млн. сомонӣ	843,3	1125,3	1272,6	1534,4	1942,2
	%-и рушд	112,7	133,4	113,1	120,6	126,6
Ҳаҷми умумии истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ	млн. сомонӣ	10099,3	15573,2	21064,8	24326,3	26188,1
Ҳиссаи теъдоди корхонаҳои неруи барқ, газ ва об дар теъдоди умумӣ	%	0,6	6,2	6,0	5,1	4,1
Ҳиссаи ҳаҷми истеҳсоли неруи барқ, газ ва об дар ҳаҷми умум	%	8,4	7,2	6,0	6,3	7,4

Сарчашма: Ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои [29, с. 180] таҳия шудааст.

Баҳри амалӣ намудани ҳадафи истиқлолияти энергетикӣ дар минтақаҳо, аз ҷумла дар вилояти Суғд низ корҳои муайян иҷро шуда истодааст. Теъдоди корхонаҳои неруи барқ, газ ва об аз соли 2020 назаррас афзоиш меёбад. Соли 2023 нисбат ба соли 2018 теъдоди онҳо 11,3 маротиба зиёд шудааст. Тамоюли мазкур дар афзоиши ҳаҷми умумии истеҳсоли неруи барқ, газ ва об инъикос ёфтааст. Яъне ҳаҷми истеҳсоли баҳши мазкур соли 2023 нисбат ба соли 2018 2,3 маротиба зиёд гаштааст. Қайд кардан зарур аст, ки нерӯи барқро НБО “Дӯстии халқҳо” дар ш. Гулистон (126 МВт) ва 74 НБО-и хурд истеҳсол мекунад, ки иқтидори умумии онҳо 8924,1 кВт аст. НБО “Дӯстии халқҳо” дар сурати бо иқтидори пурра кор кардан ҳамагӣ 23,3% талаботи вилоятро бо неруи барқ таъмин мекунад. Тибқи шароитҳои иқлимӣ дар бисёр шаҳру ноҳияҳо, аз ҷумла, дар ноҳияи Зафаробод, Ашт, Кӯхистони Мастҷоҳ ва ғайра имконияти истифодаи васеи энергияи шамол мавҷуд аст. Инчунин қариб дар ҳамаи шаҳру ноҳияҳо, алалхусус дар ноҳияҳои Деваштич, Ашт, шаҳрҳои Гулистон, Хучанд, дар заминҳое, ки ба мақсадҳои кишоварзӣ истифода бурдани онҳо ғайриимкон аст, генераторҳои неруи офтобӣ ҷиҳозонидан мумкин аст. Умуман, минтақаи вилояти Суғд дар таъмини ҳадафи стратегияи истиқлолияти энергетикӣ имкониятҳои зиёд дорад ва метавонад дар ин самт дар оянда саҳми назаррас

гузорад. Истифодаи васеи манбаъҳои барқароршавандаи энергия, бахусус захираҳои об яке аз сарчашмаҳои асосии тавлиди “энергияи сабз” ва рушди “иқтисоди сабз” маҳсуб меёбад.

Дар самти амалӣ намудани саноатикунони босуръат дар вилояти Суғд корҳои назаррас иҷро шудааст. Умуман, то оғози ислоҳоти бозорӣ вақте ки ҷумҳурӣ дар ҳайъати Иттиҳоди Шуравӣ буд, саноати вилоят қисми зиёди (50% ва аз ин ҳам зиёд) маҳсулоти саноатии ҷумҳуриро истеҳсол ва пешниҳод менамуд. Ба туфайли ҳадафи стратегӣ эълон шудани саноатикунони босуръат ва Солҳои рушди саноат эълон гардидани солҳои 2022-2026 таваҷҷуҳ ба ин соҳа афзуд.

Ҷадвали 4. - Нишондиҳандаҳои умумии иқтисодии саноати вилояти Суғд (аз рӯи нишондиҳандаҳои корхонаҳои калони саноатӣ)

Нишондиҳанда	воҳид	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Шумораи корхонаҳо	адад	597	633	657	693	733	860	1105
	% рушд	-	106,0	103,8	105,5	105,8	117,3	128,5
Ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ (бо нархи муқоисавӣ)	млн.со монӣ	11983,6	12690,7	14112	16384,1	21282,9	24326,3	26188,1
	% рушд	-	105,9	111,2	116,1	129,9	114,3	107,7
Шумораи миёнаи кормандони саноатӣ	ҳаз. нафар	32,1	28,3	35,1	33,2	32,5	32,7	33,3
	% рушд	-	88,2	124,0	94,6	97,9	100,6	101,8
аз ҷумла коргарон	нафар	27228	23525	24771	25539	27776	27438	26974
	% рушд	-	86,4	105,3	103,1	108,8	98,8	98,3

Сарчашма: Ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумотҳои [29, с. 180] таҳия шудааст.

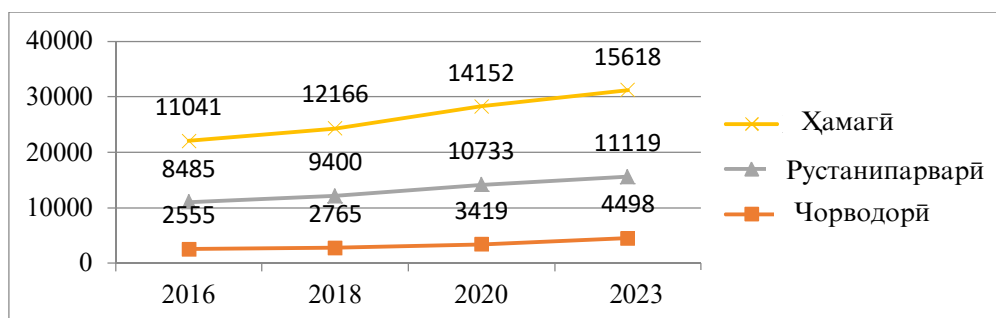
Чӣ тавре ки аз ҷадвал бармеояд теъдоди корхонаҳои саноатии ҳаҷман калон дар иқтисодиёти вилояти Суғд тамоюлоти рушди доимӣ дошта, аз 597 адади соли 2017 дар соли 2023 ба 1105 адад расидааст, ки сатҳи рушд 185,1%, нисбат ба соли қаблӣ бошад 125,8%-ро ташкил медиҳад. Вале, мутаассифона, афзоиши теъдоди корхонаҳои саноатӣ дар масъалаи ҷалби қувваи корӣ, ба вучуд овардани ҷойҳои корӣ на он қадар назаррас мебошад. Агар соли 2017 шумораи миёнаи солонаи кормандони саноатиро истеҳсолӣ ҳамагӣ 32,1 ҳазор нафарро ташкил карда бошад, соли 2023 ин нишондиҳанда ҳамагӣ ба 33,3 ҳазор нафар расидааст, яъне дар толи 7 сол ҳамагӣ 3,7% зиёд шудааст, ки назаррас нест. Ҳолати мазкурро бо ду далел маънидод намудан мумкин аст:

1. Корхонаҳои саноатии навташкил бо техникаву технологияҳои нави илмталабиаш баланд мучахҳаз шуда истодаанд, ки зарурати ҷалби қувваи кориро надоранд.

2. Корхонаҳои саноатии навтаъсис ҳаҷман хеле хурд буда, танҳо теъдоди корхонаҳоро зиёд мекунанд. Қойҳои кории нав дар онҳо миқдоран хеле кам аст, ки тамоюлоти умумии вазъиятро тағйир намедихад, яъне ба он таъсири ночиз дорад.

Баҳши кишоварзӣ яке аз самтҳои асосии рушди иқтисодиёти вилоят ба ҳисоб меравад ва дар иҷрои ҳадафи таъмини амнияти озуқаворӣ нақши ҳалкунанда дорад, зеро 75,2% аҳолии вилоят дар деҳот зиндагӣ мекунанд ва асосан бо кишоварзӣ машғуланд (ниг. ба расми 1).

Расми 1. Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ дар давраи солҳои 2016-2023

Аз рӯи додаҳои расм қайд кардан мумкин аст, ки ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ аз 11,0 млн. сомонӣ то 15,6 млн. сомонӣ ё 41,8% зиёд шудааст. Аз ҷумла афзоиши маҳсулоти рустанипарварӣ 71,1%, чорводорӣ 28,9%-ро ташкил кардааст. Ба афзоиши истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ нигоҳ накарда, иқтисодии мавҷудани баҳши аграрӣ пурра истифода намешавад. Як қатор мушкilot қой дорад, ки рушди баҳши кишоварзиро маҳдуд мекунанд. Нарасидани таҷҳизоти ҳозиразамон ва кадрҳои баландихтисос, нархи баланди маҳсулоти фарматсевтӣ – нуриҳо ва маҳдудияти дастрасӣ ба вакцинаҳо, нокифоя будани ёрии давлатӣ ва хизматҳои кишоварзӣ, қуна шудани инфрасохтори обёрӣ, нарасидани воситаҳои молиявӣ ва баланд будани мизони фоизи солона ба қарз (махсусан дар баҳши соҳибкорӣ-истеҳсолӣ), номукамалии механизми идоракунии ва маркетинг дар шароити бозор, набудани тухмиҳои баландсифат ва технологияи муосир ва техникаи кишоварзии дахлдор, ҳолати ҳузнангези низоми обёрии замин ва ғайра аз он ҷумлаанд.

Дар самти амалишавии ҳадафи стратегӣ, баромадан аз бунбасти коммуникатсионӣ низ дар в. Суғд қорҳои зиёд ба субут расидааст. Алалхусус, ба вуҷуд овардани инфрасохтори зарурии наздимарзӣ (роҳи автомобилгарди Айний-Панҷакент – марзи Ёзбекистон, Деҳмӯй-Конибодом-Исфара – марзи Ёзбекистон ва Қирғизистон, бозорҳои наздимарзӣ) ба рушди савдои беруна мусоидат мекунад ва дар доираи Барнома ба сохтмони онҳо авлавият дода мешавад. Бинобар ин сохтмон ва фаъолгардони бозорҳои наздимарзӣ ва марказҳои логистику нақлиётӣ дар шаҳру ноҳияҳои Панҷакент, Исфара, Конибодом, Бобочон Ғафуров, Қаббор Расулов, Зафаробод, Мастҷох, Спитамен

ва Ашт яке аз афзалиятҳои асосии савдои наздимарзӣ ба шумор меравад.

Ҳангоми таҳия ва амалигардони сиёсати рушди иқтисодии минтақавӣ дар доираи танзими бучетӣ-андозӣ ду танзимкунандаи иқтисодӣ мавриди истифода қарор мегирад: хароҷоти давлатӣ ва андоз. Аз ҷумла, барои ҳавасмандгардони фаъолияти сохторҳои соҳибкорӣ дар соҳаҳои афзалиятноки иқтисодиёт имтиёзҳои андозӣ пешниҳод гардиданд. Танҳо дар соли 2022 ҳаҷми имтиёзҳои андозӣ дар вилоят 3599,2 млн. сомони ро ташкил кард. (ҷадвали 5)

Ҷадвали 5. - Имтиёзҳои андози ба соҳаҳои иқтисодиёти вилояти Суғд дар солҳои 2015-2022 пешниҳодгардида

Номи нишондиҳандаҳо	воҳидҳо	2015	2017	2018	2019	2020	2022	2022 ба % нисбати 2015
Имтиёзҳои умумии андоз	млн. сомонӣ	1751,0	2025,4	2177,8	2427,2	2680,3	3599,2	205,5
Соҳаи саноат	млн. сомонӣ	1200,1	1388,3	1492,8	1699,6	1973,0	2692,8	224,3
Саҳми саноат	ҳисса %	68,5	68,5	68,5	70,0	73,6	74,8	109,2
Соҳаи кишоварзӣ	млн. сомонӣ	151,3	175,0	188,1	185,1	211,5	279,5	184,7
Саҳми кишоварзӣ	ҳисса %	8,6	8,6	8,6	7,6	7,8	7,7	89,5
Соҳаи савдо	млн. сомонӣ	399,6	462,1	496,9	542,5	495,8	626,9	156,8
Саҳми савдо	ҳисса %	22,8	22,8	22,8	22,3	18,5	17,4	76,3

Сарчашма: Раёсати молияи вилояти Суғд. – 2022.

Қисми зиёди имтиёзҳо (74,8%) ба саноат рост меояд, ки ба ноил гардидан ба мақсади стратегии давлат – саноатикунони босуръати иқтисодиёти милли мусоидат мекунад. Баъди ба даст омадани истиқлолият сиёсати давлат дар соҳаи саноат қомилан тағйир ёфт. Диққати асосӣ ба таҳкими истеҳсол ва содир кардани маҳсулоти тайёр тавассути қорӣ намудани технологияҳои нав, истифодаи васеи манбаъҳои ашёи хоми маҳаллӣ, қоркарди қурраи он ва истифодаи ҳамаҷонибаи захираҳои меҳнатӣ дода шуд.

Ба мақсади арзёбии сатҳи таъсири ислоҳоти иқтисодӣ, ба натиҷаи интизорӣ, яъне баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли аз усулҳои амсиларонӣ истифода менамоям. Дар илми иқтисодӣ бештар ба сифати нишондиҳандаи интизорӣ дар сатҳи қумхурӣ ММД ба ҳар сари аҳоли, дар сатҳи минтақа бошад МММ ба ҳар сари аҳоли истифода мешавад. Ҳамчун нишондиҳандаи омилӣ бошад, он индикаторҳое, ки натиҷаи амалишавии сиёсати иқтисодии минтақавиро инъикос менамояд, ба асос гирифтаем. Ба онҳо ворид мебошад:

- шумораи аҳолии машғули қор дар қаламрави вилояти Суғд (X_1). Сабаби интиҳоб дар он аст, ки дар вилояти Суғд баҳри иҷрои дастури супоришҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий-Пешвои миллат, Президенти Қумхурии

Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамасола барнома, концепсияҳои давлатӣ, барномаҳои махсуси иқтисодӣ, қарору фармонҳои раиси вилоят дар самти баланд бардоштани сатҳи некуаҳволии аҳоли, таъсиси ҷойҳои кори нав, таъмин намудани аҳоли бо шуғли пурмаҳсул пешбинӣ мегарданд. Натиҷаи ин амалу ҳадафҳо бояд дар теъдоди аҳолии машғули кор инъикос гардад;

- тағйирот дар ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ (X_2). Ҳадаф аз интиҳоб дар он аст, ки соҳаи саноат, яъне ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ дар вилояти Суғд натиҷаи амалишавии ҳадафи стратегии давлатӣ - саноатикунонии босуръат, солҳои рушди саноат эълон намудани солҳои 2022-2026, концепсияи давлатӣ оид ба гузариш аз иқтисодиёти аграрӣ-индустриалӣ ба иқтисодиёти индустриалӣ-аграрӣ, инчунин барномаҳои махсусро оид ба воридотивазкунӣ, содиротмехвар намудани истеҳсоли молҳои саноатӣ ва ғайраҳо инъикос менамояд.

- тағйирёбии ҳаҷми маҳсулоти кишоварзӣ (X_3). Дар бештари минтақаҳо, алаҳхусус дар вилояти Суғд дар ташаккули МММ соҳаи кишоварзӣ нақши муҳим дорад. Бинобар ин соҳаи кишоварзӣ ҳамчун бахши воқеии иқтисодиёт яке аз объектҳои асосии амалишавии ислоҳоти иқтисодӣ мебошад. Бо ибораи дигар гӯем, дар сиёсати иқтисодии давлат ба масъалаи рушди кишоварзӣ аҳаммияти махсус дода мешавад.

- сармоягузорӣ ба фондҳои асосӣ (X_4). Интиҳоби омили мазкур бо он асоснок карда мешавад, ки бидуни сармоягузорӣ васеъ намудани иқтисодии истеҳсолии корхонаҳо дар ҳамаи соҳаҳои иқтисодиёт ғайриимкон аст. Аз ин рӯ дахҳо ва садҳо лоиҳаҳои сармоягузорӣ таҳия карда, тибқи дастури супоришҳои Пешвои миллат дар соҳаҳои гуногуни минтақаҳо амалӣ шуда истодааст. Натиҷаи интизории сармоягузориҳо низ дар ҳаҷми МММ инъикоси худро меёбад.

- гардиши моли чакана (X_5). Дар шароити иқтисодиёти бозор, инкишофи фурӯши молу маҳсулот падидаи муҳим мебошад, зеро талаботи истеъмолкунандагон гирдгардиши молу маҳсулотро дар бозор афзоиш дода, дар ҳаҷми МММ бевосита ифода меёбад.

Дар ҷадвали 6 иттилооти омории оид ба нишондиҳандаҳои интизорӣ ва омилӣ гирд оварда шудааст.

Ҷадвали 6. - Нишондиҳандаҳои интизорӣ ва омилӣ дар вилояти Суғд дар солҳои баррасишаванда

Солҳо	МММ ба ҳар аҳоли (сомонӣ)	Аҳолии машғул	Ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ	Маҳсулоти умумии кишоварзӣ	Сармоягузорӣ ба фондҳои асосӣ	Гардиши моли чакана
	(Y)	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5
2012	3814,8	774,5	3253,1	5139,2	1372,1	3348,8
2013	4348,8	791,5	3594,6	5404,1	855,6	4493,4
2014	4695,7	804,8	4662,3	5710,2	621,8	5099,3
2015	4618,3	798,7	5487,5	5329,6	1247,3	5630,8
2016	5418,6	802	7655,1	5837,5	1360,5	6275,7

2017	6712,9	797,5	11983,6	12624,5	1457,6	11235,8
2018	6900,3	807,7	12690,7	13220,2	1118,6	12104,8
2019	7585,8	820,1	14112	14225,6	804,4	12462,6
2020	7769,2	845	16384,1	15419,7	1093,9	11890,3
2021	9726	882,8	21282,9	14203,9	1028,4	13636,7
2022	11125,1	885,1	24326,3	16068,8	1343	13894,7
2023	12058,2	902,7	26188,1	18495,5	1435,1	15617,2

Сарчашма: Ҳисобҳои муаллиф дар асоси маълумоти [29, с. 8-13] таҳия шудааст.

Дар асоси натиҷаҳои ҳисобшудаи нишондиҳандаҳои омилӣ шакли амсилаи бисёромилаи коррелятсионӣ-регрессиониро бо таври зайл навиштан мумкин аст:

$$y = 3880,7 + 0,6565 x_1 + 0,3870 x_2 + 0,0441x_3 + 0,2507 x_4 + 0,0407 x_5$$

Дар ин асос хулоса баровардан мумкин аст, ки дар шароити муосир ба нишондиҳандаи интизорӣ (МММ ба ҳар сари аҳоли) аз рӯи таъсиррасонӣ мавқеи аввалро шумораи аҳолии машғули кор дар қаламрави вилояти Суғд ишғол мекунад, зеро бузургии ин омил нисбати дигар нишондиҳандаҳои омилӣ хеле баланд аст ва он ба мантиқ рост меояд. Дар ҳақиқат дар ҳудуди вилояти Суғд шумораи захираҳои машғули кор чи қадаре ки зиёд бошад, ҳамон қадар некуахлоқии мардум баланд мешавад. Пас аз омили мазкур мавқеи дувумро сатҳи афзоиши маҳсулоти саноатӣ ишғол мекунад, яъне инкишофи теъдоди корхонаҳои саноатӣ, афзоиши ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ низ ба баланд бардоштани сифати зиндагии аҳоли муосидат менамояд. Дар мавқеи сеум сармоягузорӣ ба фондҳои асосӣ қарор дорад, ки дар ҳақиқат дуруст аст.

Дар амсилаи ҳисобкардашуда коэффисиенти коррелятсия ба 0,9958 баробар аст. Аз ин чунин хулоса баровардан мумкин аст, ки дар байни нишондиҳандаҳои интизорӣ ва маълуми нишондиҳандаҳои омилӣ робитаи зичи мусбат мавҷуд аст. Ҳисобу китоб нишон медиҳад, коэффисиенти детерминатсия ба 0,9917 баробар аст. Вобастагии тағйирёбии нишондиҳандаҳои интизорӣ, яъне тағйирёбии МММ ба ҳар сари аҳоли аз нишондиҳандаҳои омилӣ дар сатҳи баланд, яъне 99,17% қарор дорад.

Дар асоси тағйир додани нишондиҳандаҳои омилӣ тавассути усули экстраполятсионӣ ё ин ки дигар усулҳои омории-математикӣ метавонем нишондиҳандаи интизории муодиларо барои давраҳои оянда пешгӯӣ намоем.

Дар боби сеюм - “Роҳҳои баланд бардоштани самарабахшии механизми амалигардонии сиёсати иқтисодии минтақавӣ” - самтҳои асосии тақмили сиёсати рушди минтақавӣ дар дурнамои стратегӣ, ҷамоҳангсозии мақомоти давлатӣ, модели амалигардонии стратегияи рушди устувори минтақавӣ то соли 2030 мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Коркарди асосҳои концептуалии сиёсати иқтисодии минтақавӣ аз ҷумлаи муаммоҳои мубрами илми иқтисодии муосир мебошад. Самарабахшии чунин коркард бо таҳияи авлавиятҳои рушди иқтисодии минтақаҳо алоқаманд аст. Тағйироти бунёдӣ, ки дар ҳаёти иқтисодии ҷамъият ба вуқӯъ мепайвандад, ба

ҳалли масъалаи ташаккули сиёсати рушди минтақавӣ ва ҳудудӣ муносибати навро тақозо менамояд.

Зарурати объективии такмили сиёсати минтақавии рушди иқтисод бо самтҳои зерин алоқаманд аст: аввалан, бо тақвияти номутиносии ҳудудӣ, ки устувории ҷамоияти низоми минтақавӣ, қобилияти таъмин кардани рушди босифати иқтисодии минтақа ва ҳудудҳои маъмурии он, мутобиқу мувофиқ қонунҳои гардонидани талаботи муҳити зистро таҳти ҳатар мегузорад; дувум, бо тақвияти қутбнокшавии ҷазоии иқтисодӣ, минтақаҳои депрессивӣ пайдо мешаванд, ки бо таҷаммуи захираҳои молиявӣ дар шаҳрҳои калон ва ҷойивазкунии онҳо тавассути низоми бонкӣ аз минтақаҳои пешсаф ба минтақаҳои сусти тараққикарда алоқаманд аст; сеюм, истифодаи амалияи бозтақсими захираҳои молиявӣ ба манфиати ҳамагон як ҳудудҳо дар соҳаи танзими рушди минтақавӣ ба таъмини шаффофият ва қонуният ҳаққонияти қарорҳои идоракунии мусоидат намекунад.

Рушди иқтисодии вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба коркарди концепсияи сиёсати иқтисодии минтақавӣ таъяс кунад, ки баланд бардоштани рақобатпазирии минтақа ва ба даст овардани рушди мутавозини ҳудудиро таъмин менамояд. Барои коркарди концепсия таҳлили вазъият, ошкор сохтани нуқтаҳои аз ҳама буҳронӣ ва минтақаҳои муаммодор, таҳлили сабабҳои суръати паст ё баланди рушди иқтисодии ҳама минтақа ва ҳама умуман давлат аҳаммияти принсипалӣ дорад. Зимнан таҳлили маҷмуии мутақобилан алоқаманди ҳамаи микронизишондихандаҳои рушди иқтисодии минтақа ва ҳудудҳои маъмурии он муҳим аст. Маъҷудияти муносибати концептуалӣ ба намоёндагони бизнесу сармоягуздорон имкон медиҳад оид ба рушди соҳа ва риштаҳои мухталифи ҷамоият ва инфрасохтор дар ҳудуди муайян самтгирӣ карда тавонанд ва фаҳмиш дошта бошанд.

Сиёсати минтақавии рушди иқтисодӣ бояд ба тақмил додани муносибатҳои байни марказ, минтақаҳо ва ҳудудҳои маъмурии он самтгирӣ намуда, ба принципҳои бартарӣ доштан ё ҳукмфармо будан асос ёбад, ки он баҳисобгирии маҳз омилҳои эндогении рушди ҳудудҳоро пешбинӣ мекунад. Авлабияти ҷунин сиёсат мусоидат ба азхудкунии истифодаи иқтисодии табиӣ-иқтисодии ҳуди минтақаҳо ва ҷамоалгардонии равандҳои ҳудинкишофи онҳо, аз байн бурдани номутиносииҳои назаррас ва тақмили таъминоти институтсионалии он мебошад.

Асоси муайян кардани мақсадҳои сиёсати иқтисодии минтақавӣ ва механизмҳои амалигардонии онро бояд парадигмаи нави таҳия ва ҷорӣ намудани сиёсати минтақавии давлатӣ ташкил кунад, ки ҷузъҳои таркибии он иборатанд аз:

- гузариш аз сиёсати минтақавии “марказ” ба сиёсати баҳисобгирии манфиатҳои мухталифи субъектҳои хоҷагидорӣ, аҳоли, бизнес-сохторҳо, мақомоти ҳудидораи маҳаллӣ ва умуман минтақа, идрок кардани моҳияти табиати идоракунии минтақавӣ, баҳисобгирии принципҳои ҳамоҳангсозии амудӣ ва уфуқии тадбирҳои идоракунии оид ба ҷамоалгардонии рушди минтақавӣ;

- гузариши тадричӣ аз сиёсати бозтақсими захираҳо, баробарсозии номутаносибии рушди минтақавӣ ба сиёсати фароҳам овардани имкониятҳои баробар ва заминаҳои мусоиди институтсионалӣ барои рушди маҷмуии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, баланд бардоштани рақобатпазирии онҳо;

- даст кашидан аз истифодаи бевоситаи олатҳои ҳавасмандгардонии рушди воҳидҳои ҳудудӣ, аз қабili субсидия, имтиёзҳои андозӣ ва ғайра ва гузаштан ба истифодаи олатҳои пайвандӣ ё гибриدى ва механизмҳои ҳавасмандгардонии рушди минтақавӣ;

- такмил додани низоми банақшагирии стратегии рушди минтақа бо мақсади баланд бардоштани рақобатпазирӣ дар асоси муносибатҳои бахшӣ, ҳудудӣ-фазоӣ ва идоракунӣ.

Бо назардошти гуфтаҳои боло равишҳои муосир ба ташаккул ва амалигардонии сиёсати иқтисодии минтақавӣ бояд ба ҷанбаҳои зерин мусоидат кунад: ошкор сохтани иқтидори рушди минтақа дар асоси ғайримарказонӣ амалигардонии иқтидори дохилии рушди иқтисодӣ (худинкишоф, инкишофи дохилмехвар, тавсеаи ваколатҳои мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, пешгирии афзоиши номутаносибии рушди минтақавӣ.)

Дар марҳилаи муосири рушди иқтисоди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз шартҳои муҳимтарини амалигардонии сиёсати самараноки минтақавӣ ва ноил гардидан ба рушди устувори иқтисодии минтақа таҳия ва ҷорӣ намудани механизми ташкилӣ-иқтисодии ангезиш додани рушди иқтисодии минтақа мебошад. Бо истифода аз танзими маъмурӣ, қонунгузорӣ ва андозӣ метавонанд равандҳои иқтисодиро ба самти зарурӣ равона сохта, афзалиятҳои рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаро бо ҳалли масъалаҳои ҷорӣи муҳимтарин дар маҳал ҳамоҳанг намоянд (расми 2).

Расми 2. Механизми ташкилӣ-иқтисодии ҳавасмандардонии рушди иқтисодии минтақа

Ташаккули чунин механизми ташкилӣ-иқтисодӣ ба ноил гардидан ба рушди устувори иқтисодии минтақа, ҷустуҷӯи меҳварҳо барои ҳавасмандгардонии рушди иқтисодӣ дар сатҳи минтақавӣ ва маҳаллӣ мусоидат мекунад. Ҳавасмандгардонии рушди иқтисодӣ дар минтақаҳо ба таъмини захиравии устувор эҳтиёҷ дорад. Сухан ҳам дар бораи захираҳои моддӣ (табӣӣ, инсонӣ), ҳам молиявӣ, зеҳнӣ ва ғайра меравад. Фаъолгардонии рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа заминаи муҳимми татбиқи самараноки механизми ташкилӣ-иқтисодӣ ба шумор меравад. Ба ин кор мусоидат мекунад:

- Такмили пойгоҳи қонунгузорӣ ва меъёрии ҳуқуқӣ, ки масъалаҳои рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаро танзим мекунад;

- Ҷорӣ намудани концепсияи махсусгардонии амиқи ҳудуд, оптимизатсия ва диверсификатсияи истеҳсолот, ки ба баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа ва инкишофи соҳибкорӣ, таъсиси сохторҳои нави соҳибкорӣ, ки ба истифодаи иқтисодии дохилии ҳудуд ва таъмини талаботи бозори дохилӣ самтгирӣ мекунад, мусоидат менамояд;

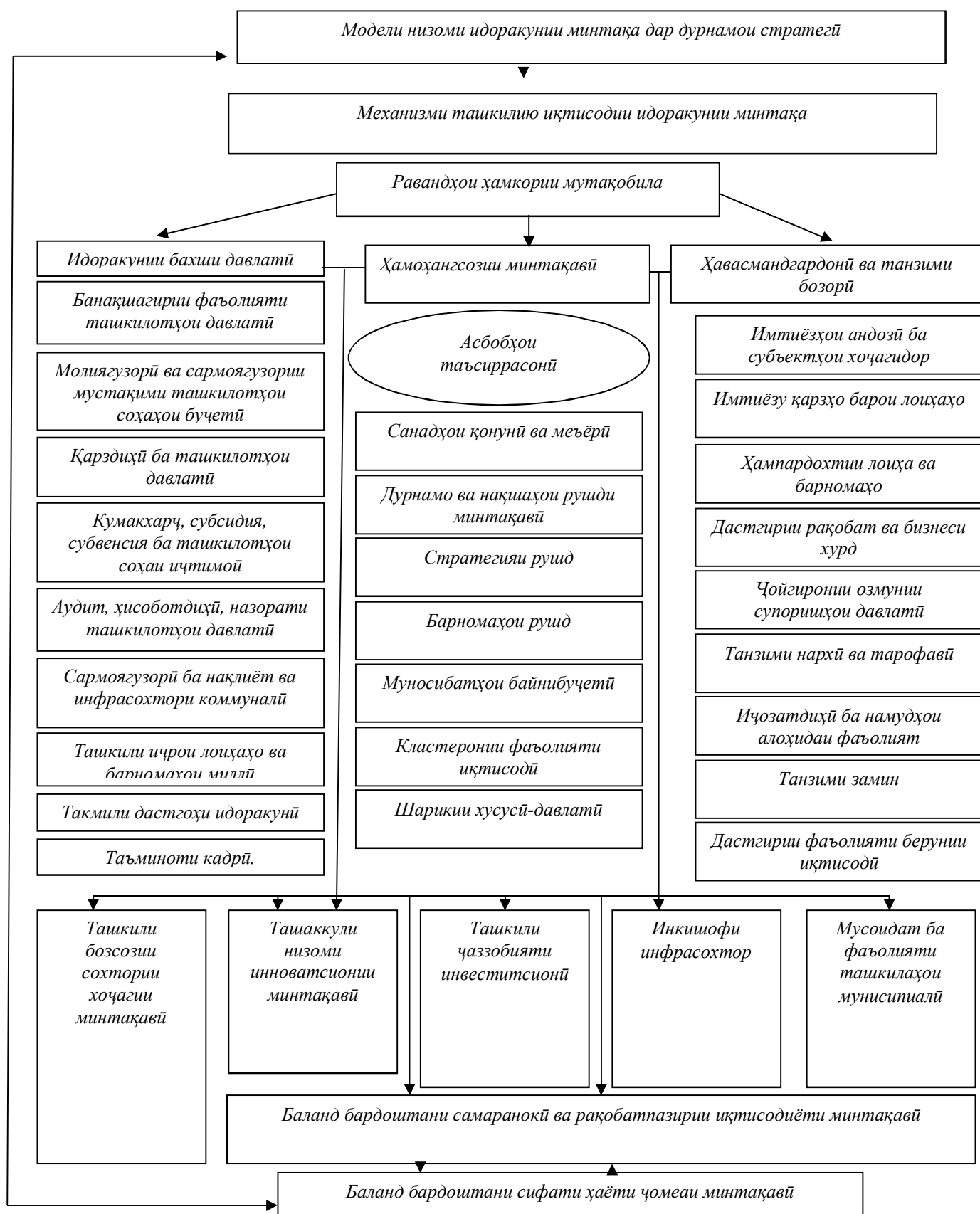
- Мусоидати мақомоти идоракунии минтақавӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ оид ба ташаккули муҳити мусоиди инвестиционӣ бо мақсади ҷалби инвестицияҳо ва истифодаи самарабахши онҳо;

- Ангезиш бахшидан ба рушди иқтисодиёти маҳаллӣ бо истифода аз барномаи кластеронии хоҷагии минтақавӣ, лоиҳаҳои миллӣ, ки дар минтақа амалӣ мегарданд, механизмҳои шарикӣ давлатӣ-хусусӣ, ҳамчунин трансфертҳои байнибучетӣ, бучети рушд ва бучети иштирок дар таркиби бучети маҳаллӣ ва ғайра.

Муайян кардани масъалаҳои асосии рушди иқтисодии минтақа ва ҳалли онҳо ба таҳияи схемаи оқилонаи коркард ва фаъолияти механизми ташкилӣ-иқтисодии амалигардонии сиёсати рушди иқтисодии минтақа ва фароҳам овардани шароит барои зиёд кардани қисми даромади бучет, такмил додани олат ва меҳварҳои таъсиррасонӣ ба омилҳои истеҳсолот ва ҳавасманд кардани дастовардҳо дар таъмини рушди иқтисодии минтақа мусоидат карда метавонанд.

Таҳлили модели фаъолияти механизми ташкилӣ-иқтисодии амалигардонии сиёсати рушди минтақа нуктаҳои зеринро нишон медиҳад: он марҳила ба марҳила бо муайян кардани вазифаҳои стратегӣ оид ба ҳавасмандгардонии рушди иқтисодӣ, муаллалсозии роҳи методҳои ҳавасмандгардонӣ, ҳамчунин ташкили назорат ва ангезиши мақомоти минтақавӣ идоракунӣ дар ноилшавӣ ба сатҳҳои муқарраргардидаи рушди иқтисодии минтақа ва ҳудудҳои маъмурии он коркард шудааст.

Дар фаъолияти амалӣ низомии идоракунии минтақа низомии мураккаб мебошад ва марбутан ба ин вазифаи калидии он аз нуқтаи назари мутабиқати дохилӣ ва умуман мундариҷаи низом ҳамоҳангсозии вазифаҳо, муносибатҳо, ҳолатҳо ва ҳамкориҳои мутақобилаи ҳамаи ҷузъҳои таркибии сохторӣ ба ҳисоб меравад, ки он самаранокии идоракуниро маршрут месозад (расми 3).

Расми 3. Моделҳои идоракунии рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа

Унсuri асосии сохтори модели пешниҳодгардида механизми ташкил-иктисодии идоракунии рушди минтақавӣ мебошад, ки равандҳои миқёсии таъсир ва асбобҳои барои ин кор истифодашавандаро кушода медиҳад. Асбобҳои мазкурро бояд мақомоти идоракунии минтақавӣ дар доираи сиёсати минтақавии татбиқшаванда ва ба назардошти махсусиятҳои рушди ҳудуди дахлдор ба амал ворид созанд.

Дар модел сохтори самараноки мақомоти назорати молиявӣ бо асосноккунии нақш ва ҷойи ҳар субъект дар низоми назоратӣ пешниҳод карда шудааст. Он ба тақсими ваколатҳо ва беҳтар намудани ҳамкории мутақобилаи субъектҳои тафтиш дар доираи институти мақоми олии назорати молиявӣ асос меёбад, ҳамчунин шароитҳо барои баланд бардоштани нақши назорати дохилӣ пешбинӣ мегардад.

Минтақа чун ягонагии том ба ҳайси субъекти идоракунии давлатӣ баромад мекунад ва таъсири мақомоти идоракунии ҷумҳуриявиро, ки бо минтақа дар як муҳити ягонаи қонунгузорӣ мавҷуд аст, эҳсос менамояд. Чун объекти идоракунии давлатӣ минтақа низоми мураккаби кушода мебошад ва дар диди нави концептуалӣ таваҷҷуҳ ба иҷрои вазифаҳои нақшагирӣ ва ҳавасмандгардонии фаъолияти хоҷагии субъектҳои минтақавӣ тамаркуз меёбад, ки моҳиятан аз асосноккунии илмӣ гузариш ба идоракунӣ аз рӯи натиҷаҳо иборат аст. Ин кор тақмили методологияи идоракунии захираҳои минтақавиро талаб мекунад.

Моҳиятан суҳан дар бораи таҳияи барномаи рушди мутавозини минтақаҳо бо таваҷҷуҳи махсус ба баробарсозии ҳудудии нишондиҳандаҳои пойгоҳии сатҳи ҳаёт ва баланд бардоштани сифати сармояи инсонӣ меравад. Он бояд ба натиҷаҳои таҳлили иқтидор ва талаботи минтақаҳо, имкониятҳои инвеститсионӣ ва дигар имкониятҳои онҳо, ҳамчунин афзалиятҳои қиёсии рақобатӣ таъяс кунанд. Бинобар ин дар дурнамои стратегӣ ба сатҳи нисбатан баланди сармояи инсонӣ ва дар минтақаҳои Тоҷикистон ба вучуд овардани шароити ҷаззоби пешбарии бизнес ва баланд бардоштани самаранокии низоми таъмини фаъолияти ҳаётии аҳоли ноил гардидан зарур аст. Яке аз роҳҳои ҳалли масъала баланд бардоштани дастрасии онҳо ба захираҳо ва баробарсозии сатҳи хизматҳои иҷтимоӣ дар буриши ҳудудӣ ба шумор меравад. Арзёбии мунтазами сифати сармояи инсонӣ ва ҳисобкарди ИРИ минтақаҳои мамлакат ба истифодаи методологияи ягона низ роҳи ҳалли масъалаи мазкур мебошанд.

Дар барномаи рушди минтақавӣ дар дурнамои стратегӣ дар асоси иқтидори мавҷуда, вазъи дар бозори меҳнат ба миён омада ва хусусиятҳои рушди иҷтимоӣ иқтисодӣ ва демографияи минтақаи мушаххас афзалиятҳоро муайян кардан лозим аст. Давлат дар танзими равандҳои иқтисодӣ иқтидори молиявӣ ё мушаххасан маблағҳои бучетиро истифода мебарад. Вале Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои он алҳол чунин имкониятро надорад. Бинобар ин, ҳамкории махсуси мутақобилаи давлатӣ оид ба ҷалби иқтидори пулии аҳоли мавриди истифода қарор мегирад. Аммо дар шароити муосир сатҳи пасти иштиғол ба омили боздорандаи рушди иқтисодиёт табдил меёбад.

Рушди устувори минтақа рушди аз ҷиҳати иқтисодӣ самаранок, иҷтимоимехвар ва аз лиҳози экологӣ муҷози низоми иқтисодии минтақаро пешбинӣ мекунад. Бинобар ин, дар стандартҳои муосири фаъолияти ҳаётии устувор бояд чунин суръати рушди иқтисодиёт пешбинӣ шаванд, ки барои қонунгардонидани талаботи аҳоли дар замони ҳозира кофӣ бошад. Айни замон дар дурнамои стратегӣ имкониятҳои захиравии истеҳсоли истеъмоли неъматҳоро тибқи меъёрҳои оқилона ҳифз кардан зарур аст.

Мувофиқи ин муқаррари назариявӣ аз қатори нишондиҳандаҳои сершумор ба сифати нишондиҳандаи асосӣ МММ ва даромади пулии аҳоли интихоб шудааст. Нишондиҳандаҳои ояндабинӣ ба даст омада дар ҷадвали зерин инъикос ёфтаанд.

Ҷадвали 7. - Нишондиҳандаҳои дурнамои МММ ва даромади пулии вилояти Суғд (ба ҳар сари аҳоли, бо сомонӣ)

Номгуни нишонди -ҳандаҳо	Дар давоми солҳо											2030\
	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2020
МММ	7769	9726	9588	10218	10848	11478	12108	12738	13367	13997	14627	188,3
Даромади пулӣ	8052	10250	9189	9778	10366	10955	11543	12132	12720	13309	13897	172,6

Эзоҳ: додаҳои солҳои 2020-2022 – воқеӣ; 2023 – мунтазира; 2024-2030 дурнамо.

Соли 2030 МММ ба ҳар сари аҳолии вилояти Суғд ба 14,6 ҳазор сомонӣ мерасад ва дар қиёс бо соли 2020 1,9 баробар меафзояд; даромади пулӣ бошад 13,9 ҳазор сомониро ташкил карда, 1,7 баробар зиёд мешавад.

Татбиқи стратегияи миллии суръатафзоии истеҳсолоти саноатӣ ва, махсусан, маҳсулоти воридотивазкунанда барои ҳатталимкон пурра кардани бозори дохилӣ бо молҳои баландсифат, ки талаботи пардохтпазири аҳоли ва субъектҳои хоҷагиҳои минтақавиро қонунгардонанд, шароит фароҳам меорад.

Ноил гардидан ба нишондиҳандаҳои ояндабинӣ дар дурнамои стратегӣ зарурати амикрафти минбаъдаи ислохотро бо тақвияи самтияти гузаронидани он дар қаринаи рушди минтақавӣ маршрут месозад, ки он ба коҳиши тафриқаҳои ҳудудӣ ва ба таъмин кардани дастрасии баробари тамоми аҳоли ба хизматҳои муҳимтарини пойгоҳӣ дар саросари мамлакат (таҳсилоти ибтидоӣ, хизматрасонии аввалияи тиббӣ, таъмин кардан бо тамоми намудҳои захираҳои энергетикӣ ва оби нӯшокии тоза, низомҳои канализатсионӣ ва ғайра) мусоидат мекунад.

ХУЛОСАҲО

А) Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Таҳқиқи маҷмуии раванди ташаккули механизми таҳия ва амалигардонии сиёсати рушди иқтисодии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва самтҳои асосии тақмили он дар дурнамои стратегӣ ба ироа кардани ҳулосаҳои асосии зерин имконият дод:

1. Дар марҳилаи муосири рушди низоми иқтисодиёти бозорӣ аҳамияти ташаккули механизми таҳия ва амалигардонии сиёсати рушди иқтисодии минтақаҳо назаррас меафзояд, ки он зарурати тасҳеҳи мундариҷаи мафҳуми “сиёсати иқтисодии минтақавӣ”-ро ба миён меорад. Таърифҳои дар адабиёти иқтисодӣ мавҷударо ҷамъбаст намуда, дар асоси онҳо шарҳи зерини муаллифӣ “сиёсати иқтисодии минтақавӣ” пешниҳод шудааст: маҷмуи тадбирҳои мақсаднок ва ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомоти идоракунии давлатӣ ва маҳаллӣ, ки дар самти ба даст овардани вазъи беҳтарини низоми иқтисодии минтақа ва ташаккули шароитҳои объективӣ барои рушди динамикии минтақа ва ҳудудҳои маъмурии он нигаронида шудаанд. [2-М].

2. Сиёсати иқтисодии рушди минтақавӣ чун олати муассири ҷойгиронии оптималии нерӯҳои истеҳсолӣ, ки иқтидори табиӣ-захиравии ҳудуд, сатҳи рушди иқтисодии минтақаҳо ва дар оянда баробарсозии онҳо, ҳамчунин ба вучуд овардани шароит барои баланд бардоштани сифати ҳаёти аҳоли, махсусан дар минтақаҳои аз лиҳози иқтисодӣ суғат тараққиқаро ба назар мегиранд баромад мекунад. [2-М].

3. Трансфертҳо чун олати муҳими молиявӣ дар механизми амалигардонии сиёсати иқтисодӣ ҷои махсусро ишғол мекунад ва аз истифодаи онҳо аз бисёр ҷиҳат самаранокии ҳалли масъалаҳои аз ҳама тезутунди тафриқаи дохилиминтақавии даромадҳо вобаста аст. Бинобар ин, имкониятҳои трансфертҳо барои инкишофи он соҳаҳои хоҷагии минтақавӣ, ки дар истифодаи захираҳои маҳаллӣ, махсусан иқтидори меҳнатӣ афзалиятҳои мушаххас доранд, васеъ кардан лозим аст. [5-М].

4. Ташаккулёбии механизми таҳия ва амалигардонии сиёсати минтақавии рушди иқтисодӣ гузаронидани таҳлили маҷмуии ретроспективи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаҳо тақозо мекунад, ки дар асоси он хусусият ва таъсирҳои асосии рушди иқтисодӣ ошкор карда мешавад. Ғайр аз ин объектҳоеро, ки ёрии давлатӣ мегиранд, гурӯҳбандӣ кардан ва масъалаҳои асосиро, ки дар раванди истифодаи самараноки онҳо ба миён меоянд, муаллиф сохтан лозим аст. Ба сифати объект метавонад минтақа (вилоят) ва ҳудудҳои маъмурии он – шаҳр, ноҳия ё ҷамоат баромад кунад. Бинобар ин, ҳангоми амалигардонии сиёсати рушди иқтисодии минтақа муносибати тафриқавӣ мавриди истифода қарор мегирад, ки моҳияти он дуруст арзёбӣ кардани тадбирҳои амалишаванда мебошад, ки дар барномаҳои давлатии мақсаднок рушди иҷтимоӣ-иқтисодии ҳудудҳои маъмурий пешбинӣ шудаанд. [4-М].

5. Таҳия ва амалигардонии сиёсати рушди устувори иқтисодии минтақа муносибати концептуалиро тақозо мекунад. Моҳияти он ташкил кардани “иқтисодиёти минтақавии дубахша” бо ҷудокунии соҳаҳо ва риштаҳои сусти тарққиқарда аст, ки ба ёрии давлат эҳтиёҷ доранд ва минтақаҳои махсусе, ки ба корхонаҳои дар ҳудуди онҳо ҷойгиршуда имтиёзҳои молиявӣ ва андозӣ, ҳамчунин барои ташкил ва амалигардонии амалиёти содиротӣ-воридотӣ имтиёзҳои гумрукӣ пешниҳод карда мешаванд. [5-М].

6. Фаъолияти самаранокӣ механизми амалигардонии сиёсати иқтисодии рушди устувори минтақавӣ аз дурусти муайян кардани афзалиятҳои асосӣ дар самти пешниҳоди дастгирии давлатии аввалиндараҷа вобаста аст. Ба он соҳаҳои иқтисодиёти ҳудудҳои маъмурии вилояти Суғд диққати махсус дода мешавад, ки дар онҳо муҳити мусоиди корӣ ба вучуд оварда шудааст ва онҳо ба рушди устувори минтақа ангезиш бахшида, ба истехсолоти меҳнатталабу илмталаб ва иқтидори табиӣ-захиравии минтақавӣ таъяс мекунанд. [3-М].

7. Ташаккули сиёсати иқтисодии рушди устувори минтақавӣ ироаи мақсад ва муайян кардани вазифаҳоеро талаб мекунад, ки дар раванди амалигардонии он ҳал карда мешаванд. Дар ин ҷо, дар баробари манфиатҳои умумидавлатӣ манфиатҳои минтақавиро ба назар гирифтани лозим аст, ки ба пурра сафарбар кардани ва самаранок истифода бурдани захираҳои молиявии марказонида ва маҳаллӣ, ки барои ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии рушди минтақа ва ҳудудҳои маъмурии он заруранд, имкон медиҳад. Ба тақвияи ёрии суроғадори давлатӣ ба ноҳияҳои кӯҳистон диққати махсус дода мешавад. [1-М].

8. Барои тақмил додани механизми таҳия ва амалигардонии сиёсати иқтисодии рушди минтақавӣ самтҳои асосиро муайян кардани ва мушаххасоти рушди иҷтимоӣ-иқтисодии вилояти Суғдро дар давраи то соли 2030 ҳисоб намудани ва зимнан ба ҷалби захираҳои маҳаллӣ ва иқтидори кадрӣ, фаъолгардонии фаъолияти соҳибкорӣ дар соҳаи биснеси хурд, таъсиси қутб ва марказҳои рушд, минтақаҳои махсуси иқтисодӣ, ҳамчунин танзими ҳудудии равандҳои рушди иқтисодӣ диққати махсус додан зарур аст. [3-М].

Б. Таъсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаи тадқиқот

1. Ҳангоми таҳия ва амалигардонии сиёсати рушди устувори иқтисодии минтақавӣ муносибати концептуалӣ мавриди истифода қарор гирад. Ба ин мақсад, дар иқтисодиёти минтақавӣ “хоҷагии дубахша” бо ҷудо кардани соҳаҳои сусти тарққиқарда (баҳши 1), ки ба ёрии давлатӣ эҳтиёҷ доранд ва минтақаҳои махсус (баҳши 2), ки ба корхонаҳои дар онҳо ҷойгиршуда имтиёзҳои молиявӣ ва андозӣ, ҳамчунин имтиёзҳои гумрукӣ барои ташкил кардани ҷорӣ намудани амалиёти содиротӣ-воридотӣ пешниҳод карда мешаванд, ташкил карда шаванд.

2. Ҳангоми амалӣ гардонидани сиёсати рушди иқтисодии минтақа ба ҳисобгирии манфиатҳои умумидавлатӣ ва минтақавӣ диққати махсус додан лозим аст, зеро танҳо дурусти ҳамроҳанг сохтани онҳо сафарбаркунии захираҳои

маҳаллӣ, истифодаи самаранок ва суроғадори воситаҳои бучетиро таъмин карда метавонад.

3. Ба тафриқабандии минтақаҳо аз рӯи сатҳи рушди иқтисодии онҳо гурӯҳбандии минтақаҳоро аз рӯи сатҳи истифодаи самаранок захираҳои табиӣ-иқтисодӣ илова карда, ба истифодаи самараноки ҳар омили рушди иқтисодии истеҳсолот, ҳамчунин рушди соҳибкорӣ, ки сатҳи истифодаи иқтидори содиротии минтақаҳоро муайян мекунад, ҷалби сармоягузории хориҷӣ ба иқтисодиёти минтақаҳо ва ба вучуд овардани шабакаи корхонаҳои муштарак диққати махсус додан лозим аст.

4. Ташкил кардани маркази ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомоти идоракунии давлатӣ ва маҳаллӣ, аз ҷумла ҷамоатҳо чун мақомоти худидоракунанда ва мудаллал сохтани нақши он дар фароҳам овардани шароите, ки ба баланд бардоштани самаранокии фаъолияти механизми таҳия ва амалигардонии сиёсати иқтисодии рушди устувори минтақа ва ҳудудҳои маъмурии он мусоидат мекунад, мубрамияти махсус дорад.

5. Истифодаи афзалиятноки имкониятҳои трансфертҳо дар он соҳа ва риштаҳои иқтисодиёти минтақавӣ пешниҳод мешавад, ки дар онҳо бартариятҳои мавҷуданд, ки аз ҷойгиршавии ҳар як минтақаи мушаххас, наздикӣ ба манбаъҳои ашёи хом ва энергия, аҳолии қобили меҳнат ва фаъолияти пӯёи соҳибкорӣ бармеоянд.

6. Диверсификатсияи идоракунии минтақавии истеҳсолотро бо назардошти азхудкунии иқтидори табиӣ-захиравии ҳар як аз минтақа дар раванди таҳия ва амалӣ гардонидани барномаҳои мақсадноки минтақавӣ оид ба рушди соҳибкории истеҳсолӣ гузаронидан лозим аст, ки ба ташаққули муҳити мусоиди сармоягузорӣ ва афзоиши маҷрои сармояҳои бевоситаи хориҷӣ ба иқтисодиёти минтақаҳо мусоидат кунад.

7. Ба марҳилаи муосири рушди бозории минтақаҳо ва ҳудудҳои маъмурии онҳо тамоюлҳои хосанд, ки дар дурнамо боқӣ монда метавонанд. Байни онҳо тамоюли бартараф кардани парокандагии ҳудудии минтақаҳоро дар самти ташаққули фазои ягонаи иқтисодии мамалакат дар асоси фаъолияти самараноки иқтисодиётҳои минтақавӣ ва амиқрафти ҳамкории байниминтақавиро дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ махсус қайд кардан лозим аст.

8. Ҳалли масъалаи рушди босуръати саноати минтақавӣ ба афзоиши МММ ва даромади пулии аҳоли, ҳамчунин зиёд шудани ҳаҷми маҳсулоти кишоварзӣ ва хизматрасонии соҳаҳои инфрасохторӣ, баланд бардоштани фаъолнокии иқтисодии аҳоли шароит фароҳам меорад, ки ба кам кардани фарқ дар сатҳи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаҳо имконият медиҳад.

9. Таносуби беҳтарини ваколатҳои байни мақомоти ҳокимияти сатҳҳои гуногун ва масъулияти онҳоро ба амалигардонии сиёсати рушди минтақа муайян кардан, имичи мусбати минтақа ва корхонаҳо, махсусан ширкатҳои амалкунанда дар МОИ “Суғд”-ро, ки молҳои брендӣ истеҳсол мекунанд ва онҳоро дар бозорҳои хориҷӣ пеш мебаранд, ба вучуд овардан, имкониятҳои истеҳсолӣ ва содиротии онҳо, ҳамчунин захираҳои молиявии минтақаҳоро дар идоракунии фаъолияти ҳифзи табиат тақвият додан лозим аст.

ФЕҲРИСТИ

ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

I) Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва тавсиякардаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд:

- [1-М] Орипова Н.М. Формирование структурной политики регионального экономического развития. //Вестник Таджикского национального университета (научный журнал). Серия социально-экономических и общественных наук. – Душанбе: Сино 2019. - №10. – С. 110-115.
- [2-М] Орипова Н.М. Асосҳои назариявии рушди сиёсати иқтисодии минтақа. //Номаи Донишгоҳ. Силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. 2020, №1 (52). – С. 131-135.
- [3-М] Орипова Н.М. Тағйироти сохторӣ дар амалигардонии сиёсати рушди минтақавӣ.//Ахбори ДДҲБСТ. Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ, 2020, №1 (82). – С. 118-124.
- [4-М] Орипова Н.М. Меъёрҳои арзёбии самарабахшии шаклҳои амалӣ гардонидани сиёсати иқтисодии минтақа.//Ахбори ДДҲБСТ. Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ, 2023, №3 (96) – С. 99-106.
- [5-М] Орипова Н.М. Олатҳои молиявӣ-андозӣ дар низомии тадбирҳо оид ба амалигардонии сиёсати иқтисодии рушди минтақавӣ.//Номаи Донишгоҳ. Силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. 2024, №1 (78)- С.80

II) Мақолаҳое, ки дар маҷмуаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ ҷоп шудаанд:

- [6-М] Орипова Н.М. Роҳҳои ноилшавӣ ба ҳадафҳои стратегии Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри рушди босуботи иқтисодиёти миллӣ ва баландбардории сатҳи некуаҳолии халқ / Н. Орипова. // Конференсияи илмӣ-амалӣ вилоятӣ Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. – Хучанд, 2024. – С. 157-165.
- [7-М] Орипова Н.М. Ҷанбаҳои назариявии ташаккули механизми таҳияи сиёсати минтақавӣ рушди иқтисоди минтақа /Н. Орипова // Нақши илм дар ташаккули давлатдорӣ миллӣ: Маводҳои конфронси илмию назариявии ДДҲБСТ. (Хучанд, 22-23 майи соли 2015). - Хучанд: Дабир, 2016. – С.244–250.
- [8-М] Орипова Н.М. Тарзи танзими раванди амалигардонии сиёсати иқтисодии минтақавӣ. //Н.Орипова //Материалы научно-практической конференции магистрантов, соискателей и молодых ученых ИЭТ ТГУК, Худжанд, 2020- С.61-63.
- [9-М] Орипова Н.М. Модели такмили механизми амалигардонии сиёсати рушди минтақавӣ дар дурнамои стратегӣ.//Соҳаи кӯҳкорӣ ва металлургия яке аз заминаҳои асосии саноатикунонии бо суръати кишвар: Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба муносибати 30-умин солгарди

Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бустон в.Суғд, 2021. - С.145-148.

**МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН
ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ПРАВА,
БИЗНЕСА И ПОЛИТИКИ**

На правах рукописи

УДК: 332.

ОРИПОВА НАЗОКАТХОН МУМИНОВНА

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ФОРМИРОВАНИЯ И
РЕАЛИЗАЦИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание учёной степени кандидата

экономических наук по специальности

08.00.03 – Региональная и территориальная экономика

Худжанд - 2025

Диссертация выполнена на кафедре экономики предприятий и региона
Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики

Научный руководитель	Хошимзода Хомид Хасан , доктор экономических наук, доцент
Официальные оппоненты	Мирсаидов Аброр Бобоевич , доктор экономических наук, заместитель директора по науке Института экономики и демографии Национальной академии наук Таджикистана Мухсинова Парвина Абдулкосимовна , кандидат экономических наук, доцент кафедры Мировой экономики, экономического факультета ГОУ ХГУ имени академика Б. Гафуров.
Ведущая организация	Таджикский Национальный Университет

Защита состоится «20» декабря 2025 г. в 13:00 часов на заседании
диссертационного совета 6D.KOA-023 при Таджикском государственном
университете права, бизнеса и политики по адресу: 735700, Республика
Таджикистан, Согдийская область, г. Худжанд, 17 мкр-н, дом 1, учебный корпус
№5, e-mail: <http://www.tsulbp.tj>, телефон учёного секретаря: (+992) 928582212.

С диссертацией можно ознакомиться на сайте <http://www.tsulbp.tj> и в
научной библиотеке Таджикского государственного университета права, бизнеса
и политики

Автореферат разослан «_____» _____ 2025 г.

**Учёный секретарь диссертационного
совета, кандидат экономических наук,
доцент**

Саиджонов С.Ш

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования..... В условиях формирования рыночной трансформации экономической системы разработка региональной экономической политики и механизма её реализации является чрезвычайно сложным процессом, зависящим от объективных природно-климатических различий и географического расположения регионов, особенностей его производственной и социально-экономической структуры, а также от сложившихся отношений между регионами и центром по проведению экономических преобразований, результаты которых оказали существенное влияние на изменение ситуации в регионах и на их административных территориях.

В ежегодных посланиях Президента Республики Таджикистан, Лидера нации уважаемого Эмомали Рахмона подчёркивается необходимость осуществления государственных мер, направленных на формирование новой системы экономических отношений, и проводятся «... структурные изменения и определение различных форм собственности, создание благоприятных условий для предпринимательства и инвестирования, формирование бюджетной, налоговой и денежно-кредитной системы, развитие реальных сфер экономики и социального блока» [1.с.48]. К ним относятся меры совершенствования системы государственного управления путём разработки региональной экономической политики и механизма её эффективной реализации.

Государственная политика экономического развития регионов во многом predetermined Национальной стратегией развития Республики Таджикистан до 2030 года и зависит от выполнения в полном объёме Программы ускоренного развития промышленности, принятой на среднесрочный период как основа для решения четвёртой стратегической задачи. В процессе реализации этой программы необходимо учесть функционирование данного механизма, требования рыночных законов, развитие регионального хозяйства, следовательно, их учёт в практической деятельности позволит повысить эффективность управления региональным и территориальным развитием, а также провести модернизацию и децентрализацию системы управления. Кроме того, из-за усложнения на современном этапе регулирования устойчивого развития регионов значительно расширяется сфера применения региональной экономической политики. Следовательно, возрастает значение решения проблемы совершенствования механизма разработки и реализации региональной экономической политики и необходимости учёта особенностей региона, вызванных природно-климатическими и социально-экономическими факторами, а также традициями и образом жизни людей. Кроме того, предпринимаются все усилия для реализации государственной экономической политики в масштабе городов, районов и областей, в том числе в Согдийской области. Однако из-за наличия нерешённых проблем не всегда достигаются

желаемые результаты. В их число входят: неполный ввод в оборот производственных мощностей, неэффективное использование экономических резервов, что отражается в неравномерном развитии городов и районов, проблема безработицы, бедности, высокий уровень трудовой миграции. Устранение различных проблем, повышение уровня использования естественно-экономического потенциала Таджикистана также вызывает необходимость усовершенствования механизма разработки и реализации программ развития регионов. Все это, а также рассмотрение проблемы в контексте теории устойчивого развития, проведение глубокого анализа и разработка на его основе целевых комплексных программ социально-экономического развития Согдийской области и некоторых административных территорий определяет актуальность темы и практическое значение диссертационной работы.

Степень изученности проблемы. Исследованию проблемы разработки региональной экономической политики (РЭП) и механизма её реализации, долгосрочного экономического роста в экономике развивающихся стран посвящены работы западных ученых М. Вебера [9], Р.М. Гольдштейна [11], Г. Кунца [21], А. Смита [36], Г. Дж. Кейнса [20], Н. Стекилберга [39], Дж. Гэлбрейта [14], а также российских учёных Л.И. Абалкина [3], Г.Б. Клейнера [22], Э.Б. Алаева [4], Е.Г. Коваленко [23], А.Г. Гранберга [13], В.Н. Лексина [25], М.Г. Лапуста [26], П.Е. Семенова [41], Э.О. Орлова [28], В. Радаева [32], А.В. Сидоровича [42] и др.

К отечественным учёным, занимающимся проблемой формирования механизма управления на основе разработки и реализации региональной экономической политики, относятся А.А. Байматов [7], М.М. Исмаилова [18], С.Д. Комилов [24], З.С. Султанов [39], Л.Х. Саидмуродзода [38], Р.К. Рахимов [33], Ш.М. Рахимов [34], А.М. Рахимов [35], Т.Р. Ризокулов [36], А.Б. Мирсаидов [27], М.М. Шарифзода [46], М. Файзуллоев [44], Х.Х. Хошимзода [45] и др.

Отдельные проблемы регулирования рыночных процессов с применением механизма разработки и осуществления региональной экономической политики исследованы в трудах Д.Д. Бабаджанова [5] – разработка политики устойчивого развития аграрного сектора региональной экономики, С.А. Газибекова [10] – формирование стратегии управления процессом осуществления региональной политики устойчивого развития, М.М. Исмаиловой [18] – разработка региональной политики доходов и потребительских расходов населения, И.Р. Иброхимзода [17] – разработка финансово-кредитных и инвестиционных основ осуществления региональной экономической политики, Б.Д. Шарбатова [47] – разработка социально-экономических аспектов политики регионального развития, Х.Ш. Пулатовой [31] – пути повышения эффективности механизма реализации экономических ресурсов региона на уровне органов местного самоуправления и др.

Не умаляя их научных достижений, следует отметить, что в исследованиях названных учёных уделено недостаточное внимание формированию механизма разработки и реализации региональной экономической политики и

определению её целей – созданию условий для выравнивания уровня экономического развития и повышения качества жизни населения регионов.

Связь исследования с программами (проектами) научной тематики.

Диссертационное исследование проведено во исполнение указаний и поручений Основоположника мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона, изложенных в посланиях Маджлиси Оли Республики Таджикистан, а также на основании Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 года. Диссертационная работа имеет тесную связь с реализацией стратегических целей государства и Среднесрочной программой социально-экономического развития Согдийской области на 2021-2025 годы. Диссертация также выполнена в соответствии с планом проведения научно-исследовательских работ кафедры экономики предприятий и региона Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Цель диссертационного исследования состоит в теоретико-методическом обосновании процесса формирования механизма разработки и реализации политики устойчивого развития Согдийской области и в разработке рекомендаций по его совершенствованию в стратегической перспективе.

Задачи диссертационного исследования. Достижение поставленной цели потребовало постановки и решения следующих задач:

- изучить и обобщить различия в определении понятия «региональная экономическая политика» и сформулировать авторскую трактовку;
- разработать методику формирования механизма разработки и реализации политики экономического развития региона;
- изучить зарубежный опыт и использовать его в процессе разработки и реализации экономической политики территориального развития;
- обосновать состояние процесса реализации государственной экономической политики в регионах;
- провести анализ реализации целей государственной стратегии в региональной экономике;
- определить финансово-налоговые инструменты реализации социально-экономической политики;
- разработать пути и методы координации деятельности государственных и местных органов управления в повышении эффективности механизма реализации политики устойчивого стратегического развития в перспективе.

Объектом диссертационного исследования являются социально-экономические отношения, связанные с процессом разработки и реализации государственной экономической политики в регионах.

Предметом исследования представляется процесс реализации государственной экономической политики в социально-экономической системе Согдийской области.

Гипотеза исследования состоит в том, что формирование целенаправленного и эффективного механизма реализации государственной экономической политики содействует повышению конкурентоспособности региональной экономики, совершенствованию управления процессом размещения производительных сил, достижению выравнивания социально-экономического развития регионов, обеспечению сбалансированного и устойчивого развития административных территорий.

Методология исследования базируется на логических принципах научной диалектики, причинно-следственного и структурного анализа, создающих возможность для раскрытия содержания системы рыночной экономики и региональной экономической политики, и в процессе её применения были задействованы: институциональный подход, сравнительный и системный анализ, экономико-математические модели сценария реализации политики экономического развития регионов в стратегической перспективе.

Информационной базой диссертации явились послания Президента Республики Таджикистан Маджлиси Оли Республики Таджикистан, нормативно-правовые акты Республики Таджикистан, постановления Правительства Республики Таджикистан, материалы Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Главного управления агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан в Согдийской области, аналитические разработки к Программе социально-экономического развития Согдийской области на 2016-2020 гг. и к Программе ускоренного развития промышленности на 2021-2026 гг., материалы статистических сборников и текущая статистическая отчётность по Согдийской области, собственные наблюдения автора.

База исследования. Диссертация выполнена на кафедре экономики предприятий и региона Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики.

Научная новизна диссертационного исследования состоит в обогащении теории региональной экономики в части формирования механизма разработки и реализации экономической политики устойчивого регионального развития в стратегической перспективе, её направлений, и в определении путей повышения эффективности.

К результатам исследования, обладающим научной новизной, относятся следующие:

— проведена систематизация существующего понятия «региональная экономика», выявлена сущность и дана содержательная характеристика положительных и отрицательных моментов этого процесса, представлена авторская трактовка этого понятия. Согласно авторской трактовке, региональная экономическая политика — это комплекс мер, направленных на стабилизацию экономической системы региона в сфере использования природно-экономических, финансовых и трудовых ресурсов с целью обеспечения устойчивого развития региона и его административных территорий. Также доказана необходимость обеспечения эффективности как важного момента в процессе реализации государственной экономической политики. Им является достижение оптимального

соотношения результатов деятельности регионального хозяйства и всех его субъектов и затрат по использованию ресурсов развития;

— обоснованы методические подходы к оценке реализации региональной государственной экономической политики на основе группировки регионов по основным показателям, уделено особое внимание показателям эффективного использования ресурсов в обеспечении инвестиционной привлекательности региона и его социального и экологического развития. Разработан алгоритм процесса оценки эффективности государственной экономической политики в регионе, который включает следующие аспекты: анализ осуществления мер предусмотрен программой и другими нормативными документам; следующим шагом является сравнение основных показателей до и после осуществления мер, определение отклонения от стратегических целей и от уровня обеспеченности технической, финансовой и информационной базой для реализации стратегии регионального развития;

— на основе всестороннего анализа зарубежного опыта реализации государственной экономической политики в регионах обосновано создание в Согдийской области полюсов и центров развития, формирование специальных экономических зон на административных территориях; организация Агентства по региональному развитию, а также предложена адресная и государственная поддержка развития региона и его административных территорий;

— произведена группировка районов, получающих государственную поддержку в соответствии с осуществляемой политикой регионального экономического развития. На основании полученных результатов обоснована необходимость применения дифференцированного подхода к сельскохозяйственным районам (Спитаменский, Джаббор-Расуловский, Аштский, Горноматчинский и др.) и предоставление поддержки промышленным районам (Канибадамский, Исфаринский, Пенджикентский и др.). Кроме того, при оказании государственной поддержки необходимо уделять особое внимание перспективным отраслям и сферам региональной экономики, а также разработать государственные целевые программы социально-экономического развития административных территорий Согдийской области;

— определены основные приоритеты в реализации экономической политики устойчивого регионального развития. Обосновано, что в городах Бустоне, Гулистоне, Исфаре, Канибадаме, Пенджикенте, Истаравшане, в Бабаджан-Гафуровском районе Согдийской области при осуществлении политики экономического развития приоритет отдаётся эффективному использованию природно-экономических, трудовых и финансовых ресурсов, что создаёт благоприятный деловой климат, а также условия, стимулирующие устойчивое развитие региона и базу для инвестирования в отрасли, базирующиеся на трудоёмких и наукоёмких производствах;

— разработана модель, при помощи которой определено влияние реализации мер государственной экономической политики на уровень благосостояния населения Согдийской области по показателю «ВРП на душу населения». Согласно этой модели, установлен уровень чувствительности к изменению доли

занятого населения, к количеству промышленных предприятий и объёмам инвестирования в основные фонды. Обращено внимание на процесс реализации государственной экономической политики в регионе, на финансовые ресурсы с целью «перераспределения» налогов для расширения предпринимательской деятельности в городах и районах;

— определены основные рычаги совершенствования механизма разработки и реализации экономической политики в стратегической перспективе и рассчитаны прогнозные показатели экономического развития Согдийской области на период до 2030 года, акцентируется внимание на привлечении местных ресурсов и использовании кадрового потенциала, на активизации деятельности субъектов регионального хозяйства в сфере малого бизнеса. Обосновано создание Центра координации деятельности органов государственного и местного управления и определена его роль в обеспечении условий, способствующих повышению эффективности функционирования механизма разработки и реализации экономической политики устойчивого регионального развития.

Основные положения, выносимые на защиту:

1. Исследована научная дефиниция «региональная экономическая политика», внесено уточнение в её содержание в авторской трактовке.
2. Изучена методология по оценке мер реализации принятых программ и показателей регионального развития на основе сравнения.
3. Показаны результаты анализа зарубежного опыта реализации региональной экономической политики возможности его применения в экономике Согдийской области.
4. Осуществлена группировка районов, получающих государственную поддержку, и обоснована необходимость применения дифференцированного подхода к распределению ресурсов между ними, имея в виду перспективные отрасли регионального хозяйства и проблемную специализацию.
5. Произведён учёт конкурентных преимуществ административных территорий при реализации региональной экономической политики, а также при эффективном использовании резервов роста и благоприятной конкурентной среды.
6. Разработана модель перспективного экономического развития Согдийской области на основе определения региональных и местных природно-экономических и финансовых ресурсов.
7. Разработаны рекомендации по совершенствованию механизма реализации региональной политики и устойчивого развития административных территориальных образований.

Теоретическая значимость исследования состоит в развитии теории региональной экономики, Концепции государственного регулирования, обогащении методики оценки главных аспектов реализации региональной государственной экономической политики, результаты которой направлены на повышение эффективности воспроизводства общественных благ в современный период развития экономики региона и в стратегической перспективе.

Практическое значение работы. Практическая значимость диссертационной

работы выражается в том, что разработанные в ней научные положения могут использоваться Министерством экономического развития и торговли Республики Таджикистан, его региональными управлениями, исполнительными органами государственной власти на местах при разработке и реализации программы и стратегии развития региональной экономики, а также при реализации стратегических целей.

Основные положения диссертационной работы и её результаты докладывались на республиканских и вузовских научно-практических конференциях и семинарах (2017-2023 гг.). Отдельные положения диссертационного исследования были использованы Управлением экономического развития Согдийской области Республики Таджикистан.

Теоретические и методические положения и практические рекомендации, обоснованные в диссертации, используются в учебном процессе при проведении занятий в Таджикском государственном университете права, бизнеса и политики по дисциплинам «Региональная экономика», «Региональная политика», «Управление местными органами власти» и др.

Степень достоверности исследования проявляется в том, что выбраны адекватные методы изучения проблемы, информация и данные для анализа собраны из официально опубликованных авторитетных источников, основой для разработки научных положений стало достаточное количество материалов исследования. Сформированные научные выводы соответствуют научным трудам других отечественных учёных.

Соответствии диссертации Паспорту научной специальности. Результаты исследования соответствуют Паспорту научной специальности Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан по специальности 08.00.03 - Региональная и территориальная экономика, п.1. Развитие теории пространственной и региональной экономики; п.13. Социально-экономическая политика государства на уровне регионов, анализ особенностей и оценка эффективности региональной экономической политики Республики Таджикистан, в её регионах, городах, районах и на административных территориях; п.15 Цели и механизмы государственной политики регионального развития. Формы и механизмы взаимодействия регионов Таджикистана при решении ключевых вопросов социально-экономического развития. Экономические и социальные проблемы местного самоуправления.

Личный вклад соискателя учёной степени. Диссертация является самостоятельной научно-исследовательской работой автора. В ней обоснована актуальность темы исследования и показана степень её изученности, сформулированы цели и задачи исследования, разработаны теоретические и методические основы формирования механизма разработки и реализации экономической политики устойчивого регионального развития, даны научно-практические рекомендации по её совершенствованию, разработана модель реализации стратегии устойчивого развития с определением прогнозных показателей социально-экономического развития Согдийской области до 2030

года. Автор внёс определённый вклад в расширение сферы применения финансово-налоговых инструментов в процессе реализации политики регионального развития, что отражается в решении социально-экономических проблем региона и его административных территорий.

Апробация и применение результатов исследования. Основные положения и результаты диссертационного исследования по совершенствованию механизма разработки и реализации политики регионального развития докладывались на международных, республиканских, областных и университетских конференциях, в том числе на Республиканской научно-практической конференции в честь 30-летия Дня государственной независимости Республики Таджикистан (г. Бустон, Согдийская область, 2021), областной научно-практической конференции на тему «Актуальные проблемы цифровизации финансового сектора: перспективы и тенденции развития» в Институте экономики и торговли Таджикского государственного университета коммерции (Худжанд, 2024).

Публикация по теме диссертации. Основные положения и результаты диссертационного исследования изложены в девяти научных работах автора, из них пять статей опубликованы в изданиях, включённых в Перечень ведущих рецензируемых журналов и изданий, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан и ВАК Министерства науки и высшего образования Российской Федерации. Общий объем научных публикаций по теме диссертации составляет 3,0 пл.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трёх глав и девяти параграфов, выводов и предложений. Работа изложена на 176 страницах компьютерного текста, содержит 20 таблиц и 10 рисунков, а также приложения. Список литературы включает 176 наименований.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во введении обоснованы аргументы, доказывающие актуальность темы исследования, и определена степень её изученности, сформулированы цель и задачи исследования, определены объект, методы и гипотеза исследования, представлена научная новизна и сфера практического применения результатов исследования.

В первой главе - «Теоретико-методические основы формирования региональной экономической политики» - раскрыта сущность понятия «региональная экономическая политика», выявлены методические подходы к её оценке, изучен зарубежный опыт и его использование.

Механизму региональной экономической политики в эпоху качественных трансформаций деятельности экономической системы в целом присущи фундаментальные изменения. Это в свою очередь объективно обуславливает изменение функций отдельных элементов механизма формирования региональной экономической политики. Среди многочисленных национальных моделей перехода от плановой системы к рыночной, которые были сформированы в течение последних десятилетий, можно выделить три

альтернативных подхода с точки зрения их вхождения в структуру механизмов регулирования региональных процессов:

1. На начальной стадии рыночных реформ в Восточной Европе и в странах СНГ, в том числе в Таджикистане, действовала концепция организации экономики, основанная на принципах классического либерализма и предполагающая ускоренное формирование свободного рынка. Основным механизмом, формирующим новую структуру хозяйствования, является рынок свободной конкуренции как в отраслевых, так и в территориальных (пространственных) структурах. В этой концепции региональная экономическая политика как составная часть экономической политики государства отсутствует, ибо рыночные процессы естественным путём должны были обеспечить пространственное распределение резервов, привести в равновесие дифференциацию в развитии регионов и в итоге создать эффективную схему территориального разделения труда.

2. Концепция «управляемого рынка». В этой концепции в переходный период развития экономики предусматривается использование широкого комплекса различных методов, в том числе активного участия республики в формировании экологического равновесия. Региональная политика занимает значительное место в этой парадигме. Для формирования территориальных структур национальной экономики республика осуществляет пространственное перераспределение ресурсов и для этого использует фискальные, кредитно-денежные, прямые или косвенные инструменты регулирования, а сочетание их использования даёт наилучший эффект. Основным преимуществом данной стратегии является её практическая направленность на региональное развитие.

3. Концепция «двухсекторной экономики». Она обусловлена тем, что процесс избавления от устаревших элементов системы хозяйствования и формирование новообразований происходят не стихийно, а под оперативным контролем республиканских органов управления. Принцип сегментации экономики, на котором базируется «двухсекторная» стратегия, учитывает региональную политику в числе важнейших инструментов трансформации. Обязательным условием её реализации является селективная экономическая политика в разных территориальных образованиях. В Таджикистане предпочтение было отдано первому подходу.

С одной стороны, региональная политика проявляется как внутрикорпоративная стратегия, направленная на улучшение конкурентной позиции каждого субъекта страны. При таком подходе региональная политика проявляется как конкуренция между республиканскими субъектами на внутренних, национальных и международных рынках. При этом роль республиканского центра не должна ограничиться только созданием институциональных условий для разработки и реализации экономической политики регионального развития, а содействовать эффективному использованию регионов при совершенствовании институционального управления, прежде всего благодаря финансовым трансфертам с целью выравнивания острой дифференциации доходов. Региональное развитие

началось практически с момента обретения Республикой Таджикистан государственной независимости.

Разработка научных основ экономической политики и её реализация на административных территориях региона в завершающий период формирования системы рыночных отношений обуславливает необходимость решения теоретических и прикладных проблем развития региона. В связи с этим значительно увеличивается значение корректного определения понятия «региональная экономическая политика» (табл. 1).

Таблица 1. - Определения понятия «региональная экономическая политика» в экономической литературе

Авторы трактовок	Понятие «региональная экономическая политика»
Горшенина Е.В. [12, с. 25]	Региональная экономическая политика – это система мер, направленных на улучшение управления, поиск компромисса между интересами государства и регионов
Алаев Э.Б. [4, с. 189-190]	Региональная экономическая политика – это поле деятельности структур по управлению социальными, экономическими и политическими процессами с точки зрения отношений центра и регионов, а также районов между собой
Падалка О.В. [30, с. 65]	Региональная экономическая политика – это совокупность методов и принципов, при помощи которых воздействуют на процессы деятельности предприятий с целью определения направлений стратегического развития
Абдувасиев Ф.С. [2, с. 24-36]	Государственная экономическая политика является одним из важных факторов обеспечения необходимого уровня экономики, утверждающим многолетнюю деятельность хозяйства развитой страны
Блиничкина Н.Ю. [6, с. 15]	Государственная экономическая политика считается эффективной в том случае, если функционирует с учётом действующих парадигм в рамках экономических теорий
Зиёев П.С. [16, с. 522-528]	Государственная экономическая политика – комплекс разных направлений и средств, которые в целом составляют государственную политику
Джумаев А.К. [15, с. 12]	Государственная экономическая политика по природе направлена на поддержание стабильности, целостности и единства страны, снижения внутреннего социально-экономического напряжения
Бобоева Ф.Ш. [8, с. 99-103]	Региональная экономическая политика является неотъемлемой частью государственной политики, которая в соответствии с принятой государственной стратегией в целом направлена на развитие страны

Источник: составлен автором на основе изученной литературы.

На основе приведённых выше определений региональной экономической политики можно сделать следующий вывод: региональная экономическая политика – это комплекс целенаправленных мер, направленных на оптимизацию региональной экономической системы и на размещение производительных сил в соответствии с природно-экономическими, финансовыми и трудовыми ресурсами с целью обеспечения устойчивого регионального развития.

Разработка региональной экономической политики основывается на общенациональной стратегии, в которой учитывается объективная специфика региона, содействующая реальному отражению процессов, происходящих в национальной экономике.

Необходимость проведения региональной экономической политики предусматривает выбор индикаторов оценки неравномерного развития регионов и, соответственно, выбора региональной политики. На уровне страны виды индикаторов, используемых для измерения уровня выравнивания развития регионов, можно разделить на три группы: физические индикаторы (связанные с географическими или природными условиями); индикаторы экономического неравенства; показатели, измеряющие социальное неравенство, точнее сказать, разницу в качестве жизни и уровне доходов.

Целью оценки может быть результат деятельности исполнительного органа региональной власти, социально-экономические последствия принятия управленческих решений и эффективность расхода государственных средств. Систему показателей оценки эффективности механизма разработки и реализации экономического развития региона можно сгруппировать по следующим блокам:

- показатели эффективности использования существующих ресурсов региона;
- показатели социального развития;
- показатели инвестиционной привлекательности региона;
- параметры экономического развития.

К основным критериям оценки эффективности реализации региональной политики относятся:

- 1) динамика основных показателей социально-экономического развития региона в начальный период реализации региональной политики;
- 2) изменение уровня социально-экономического развития регионов до и после осуществления мер государственного характера и применение в комплексе инструментов региональной политики;
- 3) уровень достижения основных показателей реализации политики регионального развития, предусмотренных в Национальной стратегии в период осуществления региональной политики, целевые значения в плане мероприятий по реализации стратегии регионального развития;

4) обеспечение государственной поддержки в правовой, технической, финансовой, информационной сферах по реализации мер регионального развития в стратегической перспективе.

В целом процесс разработки региональной экономической политики является сложным делом. В ходе разработки необходимо уделить особое внимание теоретическим проблемам посредством обоснования необходимости использования способов и методов, включающих составные элементы.

В процессе перехода к рыночной экономической системе появилась необходимость в изучении опыта зарубежных стран в решении проблемы эффективного использования механизма разработки и реализации региональной экономической политики. Суть такого подхода состоит в том, что региональные целевые программы выступают как главный носитель идей региональной экономической политики и, следовательно, надо определить территорию куда будет вливать ресурсы, обоснования целей и принципов региональной политики и оптимизации направлены ресурсы для нормализации условий в административно-территориальных делениях и создания благоприятный инвестиционный климат для устойчивого экономического развития.

Необходимо отметить, что в европейских странах используются разные способы учёта традиций при оценке государственной и региональной политики. Для некоторых из них причиной усиления внимания к оценке региональной политики является необходимость всестороннего обоснования решений о перераспределении финансовых ресурсов в ходе реализации политики объединения стран Европейского союза, учёт существующих требований законодательства, а также организация контроля над оценкой эффективного использования финансовых ресурсов. В таких странах как, Германия, распределение ресурсов и контроль над их использованием производится на двух уровнях: вначале на федеральном, а затем-на региональном.

Во Франции эффективность политики в большей степени оценивается на национальном уровне, однако на региональном уровне ответственность за оценку программы политики объединения возложена на органы местной власти.

В начале XXI века в некоторых странах мира наблюдается активизация процесса формирования и реализации региональной политики. Так, в Англии расширяется деятельность Агентства по региональному развитию (APR). Особенностью деятельности агентства является перенос внимания правительства с региональной политики на городскую политику.

Главная идея, касающаяся финансовых ресурсов государства, состоит в централизации потоков ресурсов, особенно финансовых, на примере управления крупными корпорациями в сфере преимущественного использования региональных ресурсов.

В большинстве стран Западной Европы, где осуществляется интенсивный поиск инструментов для регулирования процессов территориального

экономического развития. Необходимость применения такого подхода обусловлена состоянием экономики, а также наметившейся тенденцией к дифференциации регионов по уровню экономического развития. Для сглаживания различий используют инфраструктурные факторы, к числу которых относят производственно-транспортную и социальную инфраструктуру. Поэтому накопленные частные и государственные инвестиционные ресурсы направляются на дальнейшее развитие малонаселённых сельских и приграничных районов. Для нивелирования различий государственные инвестиции вкладываются в строительство в регионе новых видов производства, что нужно для удовлетворения местных потребностей.

Следует отметить, что, а западных странах и в некоторые странах СНГ при разработке и реализации политики регионального развития широкое распространение получила практика организации финансового контроля над размещением производительных сил с целью ограничения их передвижения в крупные города, а инвестиции направляются в решение проблем депрессивных районов.

Проведённый выше анализ свидетельствует об изменении отношения центра к регионам, суть которого состоит в рассмотрении региональных факторов как ключевых и, следовательно, при разработке и реализации региональной экономической политики следует создать условия для частных фирм, способствующие перемещению современного производства в отсталые и депрессивные районы. Поэтому представляет интерес изучение практики разработки и реализации политики регионального развития ряда западноевропейских стран, которую можно применить в странах СНГ, в том числе в Таджикистане.

Следует объяснить, что при использовании этого опыта нужно уделять достаточное внимание рекреационным ресурсам, которые имеет наша страна, в виде сельскохозяйственной диверсификации производства, обеспечивающей устойчивое развитие. Вовлечение их в хозяйственный оборот, а также осуществление диверсификации сельскохозяйственного производства позволяет расширить занятость населения и повысить доходность региональных предприятий. Для активизации частного бизнеса необходимо осуществить совместные государственно-частные проекты, выдавать долгосрочные кредиты под низкие проценты, делать налоговые скидки на инвестиции, государственные заказы и контракты, ввести льготные цены и т.д., что в конечном счёте создаст благоприятную внешнюю среду и мотивацию для привлечения местных и иностранных инвестиций для строительства дорог, что актуально для регионов Республики Таджикистан.

Во второй главе – «Современное состояние и анализ реализации экономической политики в Согдийской области» – проведён структурный анализ региональной экономической политики, реализации целей государственной экономической стратегии в области, финансовых аспектов и их влияния на развитие региона. Региональная экономическая политика

отражается в структуре регионального бюджета, целевых программах, региональном законодательстве и т.д. Согдийская область является торговым центром Великого шёлкового пути и транзитными воротами республики, а существующий потенциал позволяет развивать различные отрасли народного хозяйства, в том числе добывающую и продовольственную промышленность, сельское хозяйство, производство стройматериалов и туризм. Неуклонное развитие экономических и социальных отраслей позволяет создать благоприятные условия для достойной и безопасной жизни людей, повышения благосостояния населения региона. В последние годы в Согдийской области, как и в других регионах республики, реализуются созидательные меры, отражающиеся в микроэкономических показателях (таблица 2).

Таблица 2. - Показатели экономического развития Согдийской области
(по текущим ценам, млн сомони)

Наименование показателей	единица	В течение года							2023 г. в % по отношению к 2016 г.
		2016	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Валовой внутренний продукт	млн сомони	14654	18343	20537	21622	27465	31939	35177	240,0
	Развитие, в %	106,9	106,9	107,3	104,5	109,1	108,1	108,3	
Промышленная продукция	млн сомони	9100	12673	19053	15573	21064	24326	26188	287,7
	Развитие, в %	135,3	105,9	111,2	116,1	129,9	114,3	107,8	
Сельхозпродукция	млн сомони	11953	13220	14225	15419	14203	16068	18495	154,7
	Развитие, в %	109,1	105,2	108,1	110,5	107,1	112,0	115,1	

Источник: Расчёты автора на основе данных [29, с. 17]

Но, несмотря на повышение устойчивости развития области в последние годы, во внешнеторговом региональном обороте уменьшается удельный вес экспорта. Поэтому необходимо наладить производство импортозамещающей продукции и экспортоориентированное производство. Благодаря реализации таких мер можно достичь уменьшения отрицательного торгового баланса и тем самым обеспечить экономическую безопасность региона.

Региональная финансово-налоговая система организуется для выполнения взаимосвязанных задач, среди которых основными являются следующие:

1. Организация движения бюджетно-налоговых потоков в определённом порядке на отдельной территории или в регионе государства и применение соответствующих процедур регулирования появляющихся отношений участников процесса.

2. Концентрация и использование средств для решения общерегиональных проблем социально-экономического развития.

3. Выполнение органами власти своих полномочий в процессе управления социально-экономическим развитием региона или его регулирования.

4. Обеспечение выполнения внутрирегиональных социальных программ, связанных с удовлетворением спроса населения на определённые жизненные блага согласно региональным нормам потребления.

5. Поощрение определённой ориентированности региональных ценностей на создание условий и осуществление структурных преобразований в социально-экономической отрасли с целью повышению инвестиционной привлекательности региона.

Из-за широкого распространения рыночных отношений в регионах республики, в том числе в Согдийской области, продолжается благоустройство и созидание в соответствии с государственными стратегиями и программами. Стратегические цели, реализуемые в республике, должны быть прежде всего реализованы в регионах. Тем самым региональная экономика вносит вклад в реализацию элементов государственной экономической политики. В связи с этим необходимым рассмотрение реализации стратегических целей на административной территории Согдийской области. Как известно, сейчас в Республике Таджикистан приняты и реализуются четыре стратегические цели:

1. Достижение энергетической независимости (от 18.11.2006).
2. Выход из коммуникационного тупика (от 18.11.2006).
3. Обеспечение продовольственной безопасности (от 18.11.2006).
4. Ускоренная индустриализация страны (от 26.12.2018).

Согдийская область обладает большим производственным потенциалом и занимает значительную долю в ВВП республики, и эти возможности возросли бы, если она будет обеспечена энергетическими ресурсами. Но вместе с тем область вкладывает свою долю за счёт запасов угля в достижение энергетической независимости республики. По сравнению с другими регионами, в Согдийской области больше равнинной территории и меньше гор. Горы в основном расположены на юге региона. Равнинная часть области захватывает фрагмент территории Ферганской долины, часть Мирзочульской пустыни, Зеравшанскую долину. Поэтому здесь развита обрабатывающая промышленность и сельское хозяйство.

Но, несмотря на это, в области осуществляются значительные работы по обеспечению энергетической независимости. Некоторые факты и цифры, относящиеся к энергетической отрасли, отражены в таблице 3.

Таблица 3. - Доля промышленного сектора Согдийской области в производстве электроэнергии, газа и воды

Годы	Единица	2018	2020	2021	2022	2023
Все промышленные предприятия	ед.	633	693	733	860	1105
Число предприятий по производству газа и воды	ед.	4	43	44	44	45
	Темпы роста, %	106,2	109,3	113,1	126	115
Объем производства предприятий сферы электроэнергетики, газа и воды	млн сомони	843,3	1125,3	1272,6	1534,4	1942,2
	Темпы роста, %	112,7	133,4	113,1	120,6	126,6
Общий объем производства промышленной продукции	млн сомони	10099,3	15573,2	21064,8	24326,3	26188,1
Доля, количество предприятий сферы электроэнергетики, газа и воды в их общем количестве	%	0,6	6,2	6,0	5,1	4,1
Доля производства электроэнергии, газа и воды в общем объеме	%	8,4	7,2	6,0	6,3	7,4

Источник: Расчёты автора на основе данных [29, с. 180]

В регионах, в том числе в Согдийской области, осуществляется определённая работа по достижению энергетической независимости. Начиная с 2020 года значительно увеличено количество предприятий сферы производства электроэнергии, газа и воды. В 2023 году их количество увеличилось в 11,3 раза по сравнению с 2018 годом. Данная тенденция нашла отражение в увеличении общего объёма производства электроэнергии, газа и воды. То есть, объём производства данного сектора в 2023 г. увеличился в 2,3 раза по сравнению с 2018 годом. Необходимо отметить, что электроэнергию производят ГЭС им. Дружбы народов в городе Гулистане (126 МВт) и 74 малых ГЭС, общая мощность которых достигает 8924,1 кВт. В случае функционирования на полную мощность ГЭС им. Дружбы народов покрывает всего 23,3 % спроса области на электроэнергию. Климатические условия в большинстве случаев позволяют использовать в Айнинском и Горноматчинском районах возобновляемые источники энергии, прежде всего энергию ветра. В Деваштичском и Аштском районах, а также в городах Бустоне, Гулистане и Худжанде можно установить генераторы солнечной энергии. В целом Согдийская область имеет большие возможности в достижении одной из

стратегических целей страны – обеспечении энергетической независимости – и может в будущем внести в него значительный вклад. Широкое использование возобновляемых источников энергии, особенно водных ресурсов, является одним из основных источников получения зелёной энергии и развития зелёной экономики.

Значительные работы осуществлены в Согдийской области и в реализации ускоренной индустриализации. В целом, до начала рыночных реформ, когда республика входила в состав Советского Союза, промышленность области производила большую часть (50 % и больше) промышленной продукции республики. Благодаря принятию программы ускоренной индустриализации и объявлению 2022-2026 годов Годом развития промышленности внимание к этой отрасли возрастает.

Таблица 4. - Общие экономические показатели промышленности Согдийской области

(по крупным промышленным предприятиям)

	единица	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Число предприятий	ед.	597	633	657	693	733	860	1105
	% роста	-	106,0	103,8	105,5	105,8	117,3	128,5
Объем промышленной продукции (в сопоставимых ценах)	млн сомони	11983,6	12690,7	14112	16384,1	21282,9	24326,3	26188,1
	% роста	-	105,9	111,2	116,1	129,9	114,3	107,7
Средняя численность промышленного персонала	тыс. чел.	32,1	28,3	35,1	33,2	32,5	32,7	33,3
	% роста	-	88,2	124,0	94,6	97,9	100,6	101,8
В том числе рабочие	чел.	27228	23525	24771	25539	27776	27438	26974
	% роста	-	86,4	105,3	103,1	108,8	98,8	98,3

Источник: Расчёты автора на основе данных [29, с. 180]

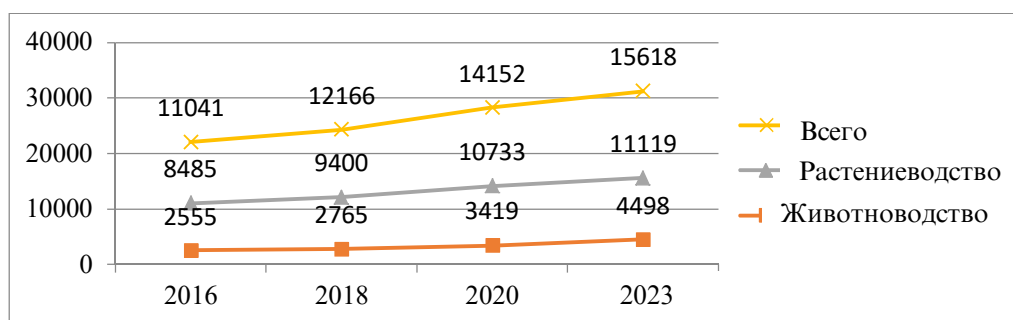
Как следует из данных таблицы, численность крупных промышленных предприятий в экономике Согдийской области проявляет тенденцию к постоянному росту: начиная с 597 единиц в 2017 году она достигла 1 105 единиц в 2023 г. Уровень развития составляет 185,1 %, а по сравнению с 2022 годом – 125,8 %. Однако увеличение численности промышленных предприятий в привлечении рабочей силы и в создании рабочих мест не очень значительно. Если в 2017 году среднегодовая численность промышленно-производственного персонала составляла всего 32,1 тыс. человек, то в 2023 году этот показатель составил 33,3 тыс. человек, то есть в течение семи лет он увеличился всего на 3,7 %. Данную ситуацию можно объяснить двумя причинами:

1. Вновь образованные промышленные предприятия оснащаются новой техникой и технологиями с высокой наукоёмкостью, поэтому нет необходимости в привлечении рабочей силы.

2. Новые промышленные предприятия незначительны по объёму и увеличивают только численность предприятий. В них создаётся очень мало новых рабочих мест, что не меняет общую ситуацию, то есть оказывает на неё незначительное влияние.

Сельскохозяйственный сектор является одним из основных направлений развития экономики области и играет решающую роль в обеспечении продовольственной безопасности, ибо 75,2 % населения живёт на селе и в основном занято в сельском хозяйстве.

Рисунок 1. Объем производства сельскохозяйственной продукции в период 2016-2023 г.

Источник: Расчёты автора на основе данных [29, с. 193]

Как свидетельствуют данные рисунка, объём производства сельхозпродукции увеличился с 11,0 млн сомони до 15,6 млн сомони, или на 41,8 %. В том числе увеличение производства продукции растениеводства составило 71,1 %, животноводства – 28,9 %. Но, несмотря на увеличение производства сельхозпродукции, существующий потенциал аграрного сектора используется не полностью. Есть ряд трудностей, ограничивающих развитие сельскохозяйственного сектора: нехватка современного оборудования и высококвалифицированных кадров, высокая цена химической продукции – минеральных удобрений и ограниченность доступа к вакцинам, недостаточность государственной поддержки и малый набор сельскохозяйственных услуг, устаревание ирригационной инфраструктуры, нехватка финансовых средств и высокая годовая процентная ставка на кредиты (особенно в предпринимательско-производственном секторе), несовершенство механизма управления и маркетинга в рыночных условиях, отсутствие качественных семян, современных технологий и соответствующей сельхозтехники, печальное состояние в орошении земель и т.д.

В Согдийской области осуществляются активные работы по реализации другой стратегической цели – выводу страны из коммуникационного тупика. Развитию внешней торговли особенно содействует создание приграничной инфраструктуры. Речь идёт о строительстве автомобильных дорог, отвечающих международным стандартам. Поэтому при разработке программ регионального развития особое внимание уделяется обновлению автодорог и строительству

новых, способствующих развитию приграничной торговли, особенно в городах Пенджикенте, Исфаре, Канибадаме, в Бободжан-Гафуровском, Джаббор-Расуловском, Зафарabadском, Матчинском, Спитаменском и Аштском районах.

При разработке и реализации региональной экономической политики в ходе бюджетно-налогового регулирования используются два экономических регулятора: государственные расходы и налоговая политика. В том числе для поощрения деятельности предпринимательских структур, в прерогативных отраслях экономики практикуются налоговые льготы. Только в 2022 году объем налоговых льгот в области составил 3 599,2 млн сомони (табл. 5).

Таблица 5. - Налоговые льготы, предоставленные прерогативным отраслям экономики Согдийской области в 2015-2022 гг.
(млн сомони)

Показатели	Сумма	2015	2017	2018	2019	2020	2022	2022 г. в % к 2015 г.
Общие налоговые льготы	млн сомони	1751,0	2025,4	2177,8	2427,2	2680,3	3599,2	205,5
Промышленность	млн сомони	1200,1	1388,3	1492,8	1699,6	1973,0	2692,8	224,3
Доля промышленности	доля, в %	68,5	68,5	68,5	70,0	73,6	74,8	109,2
Сельское хозяйство	млн сомони	151,3	175,0	188,1	185,1	211,5	279,5	184,7
Доля сельского хозяйства	доля, в %	8,6	8,6	8,6	7,6	7,8	7,7	89,5
Торговля	Млн сомони	399,6	462,1	496,9	542,5	495,8	626,9	156,8
Доля торговли	доля, в %	22,8	22,8	22,8	22,3	18,5	17,4	76,3

Источник: данные Финансового управления Согдийской области, 2022.

Большая часть льгот (74,8 %) приходится на промышленность, что содействует достижению стратегической цели государства – ускоренной индустриализации национальной экономики. После обретения независимости политика государства в промышленной отрасли полностью изменилась. Основное внимание было уделено укреплению производства и экспорту готовой продукции благодаря внедрению новых технологий, расширенному использованию источников местного сырья, его полной переработке и всестороннему использованию трудовых резервов.

Для оценки влияния экономических реформ на повышение уровня жизни населения, используется моделирование процессов социально-экономического развития. Анализ показывает доход на душу населения, определяемый по показателю ВРП в качестве факторного показателя, отражающего результат реализации региональной экономической политики, показателем также выступает численность занятого населения, проживающего на территории Согдийской области (X_1);

Для оценки влияния экономических реформ на повышение уровня жизни

- изменение объёма промышленной продукции (X_2). Причина выбора заключается в том, что промышленность, то есть объем промышленной продукции, выпускаемой в Согдийской области, отражает результат реализации государственной программы развития промышленности, внедрения импортозамещения и экспортоориентированного производства, составляющих основу государственной концепции перехода от аграрно-индустриальной к индустриально-аграрной экономике;

– изменение объёма сельхозпродукции (X_3). В большинстве регионов, особенно в Согдийской области, сельскохозяйственная отрасль играет важную роль в формировании ВРП. Поэтому сельское хозяйство как реальный сектор экономики является одним из основных объектов реализации экономических реформ. Другими словами, в государственной экономической политике особое внимание уделяется развитию сельского хозяйства;

– инвестирование в основные фонды (X_4). Выбор данного фактора обосновывается тем, что без инвестирования невозможно расширение производственного потенциала всех отраслей экономики. Поэтому, в соответствии с указаниями и поручениями Лидера нации, разрабатываются и реализуются сотни инвестиционных проектов в различных промышленных отраслях регионов. Результаты ожиданий от вложения инвестиций также отражаются в объёме ВРП;

– розничный товарооборот (X_5). В рыночной экономике важное значение приобретает расширение реализации товаров и продукции, ибо спрос потребителей увеличивает оборот товаров и продукции на рынке, что непосредственно отражается на объёме ВРП.

В таблице 6 приведена статистическая информация по показателям ожидания и факторным показателям.

Таблица 6. - Показатели ожидания и факторные показатели по Согдийской области за анализируемые годы

Годы	ВРП на душу населения (сомони)	Занятое население	Объём промышленной продукции	Общий объём сельхозпродукции	Инвестирование в основные фонды	Розничный товарооборот
	(Y)	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5
2012	3814,8	774,5	3253,1	5139,2	1372,1	3348,8
2013	4348,8	791,5	3594,6	5404,1	855,6	4493,4
2014	4695,7	804,8	4662,3	5710,2	621,8	5099,3
2015	4618,3	798,7	5487,5	5329,6	1247,3	5630,8
2016	5418,6	802	7655,1	5837,5	1360,5	6275,7
2017	6712,9	797,5	11983,6	12624,5	1457,6	11235,8
2018	6900,3	807,7	12690,7	13220,2	1118,6	12104,8
2019	7585,8	820,1	14112	14225,6	804,4	12462,6
2020	7769,2	845	16384,1	15419,7	1093,9	11890,3
2021	9726	882,8	21282,9	14203,9	1028,4	13636,7
2022	11125,1	885,1	24326,3	16068,8	1343	13894,7
2023	12058,2	902,7	26188,1	18495,5	1435,1	15617,2

Источник: Расчёты автора на основе данных [29, с. 8-13]

На основе рассчитанных результатов факторных показателей многофункциональная корреляционно-регрессионная модель будет иметь следующий вид:

$$y = 3880,7 + 0,6565 x_1 + 0,3870 x_2 + 0,0441 x_3 + 0,2507 x_4 + 0,0407 x_5$$

На этом основании можно сделать выводы, что сегодня первую позицию по степени влияния на ожидаемый показатель (ВРП на душу населения) занимает численность занятого населения в Согдийской области, ибо значимость данного фактора гораздо больше других факторных показателей, и это логично. Действительно, чем больше численность занятых ресурсов в Согдийской области, тем выше благосостояние граждан. Вторую позицию занимает степень увеличения выпуска промышленной продукции, то есть увеличение количества промышленных предприятий, а также объёма промышленной продукции также содействует повышению качества жизни населения. Третью позицию занимает инвестирование в основные фонды, что соответствует действительности.

В рассчитанной модели коэффициент корреляции равен 0,9958. Поэтому можно сделать вывод, что между показателями ожидания и комплексом факторных показателей существует тесная положительная связь. Расчёты показывают, что коэффициент детерминации равняется 0,9917. Зависимость от изменения показателей ожидания, что есть от изменения ВРП на душу населения, от факторных показателей находится на высоком уровне, то есть составляет 99,17 %.

На основе изменения факторных показателей посредством экстраполяционного метода или других статистико-математических методов можно предсказать ожидаемый показатель уравнения на будущие периоды.

В третьей главе – “Пути повышения эффективности механизма реализации региональной экономической политики” – рассмотрены основные направления совершенствования политики регионального развития в стратегической перспективе, координация деятельности государственных органов, модели реализации Стратегии устойчивого развития региона до 2030 года.

Совершенствование процесса разработки и реализации региональной политики осуществляется в двух направлениях: во-первых, это выравнивание уровня экономического развития регионов и их административных территорий с целью обеспечения устойчивого развития. Во-вторых, это сохранение окружающей среды с усилением её защиты и уменьшением уровня поляризации экономического пространства и угрозы возникновения депрессивных районов, с использованием перераспределения финансовых ресурсов, высвобождаемых при их перераспределении и регулировании регионального развития.

Экономическое развитие Согдийской области Республики Таджикистан должно опираться на разработку концепции региональной экономической политики, обеспечивающей повышение конкурентоспособности региона, и на достижение пропорционального территориального развития. Для разработки

концепции принципиальное значение имеет выявление кризисных точек и проблемных регионов, определение причин низких или высоких темпов экономического развития региона и всего государства. Основу совершенствования разработки и реализации региональной экономической политики должна составить новая парадигма, составные части которой включают:

- необходимость перехода от политики, разрабатываемой и осуществляемой «центром», к политике, учитывающей хозяйственные интересы регионов, субъектов, населения, бизнес-структур, органов местного самоуправления и региона в целом. Осознание сущности и природы регионального управления, учёт принципов вертикальной и горизонтальной координации управленческих мер по активизации регионального развития;

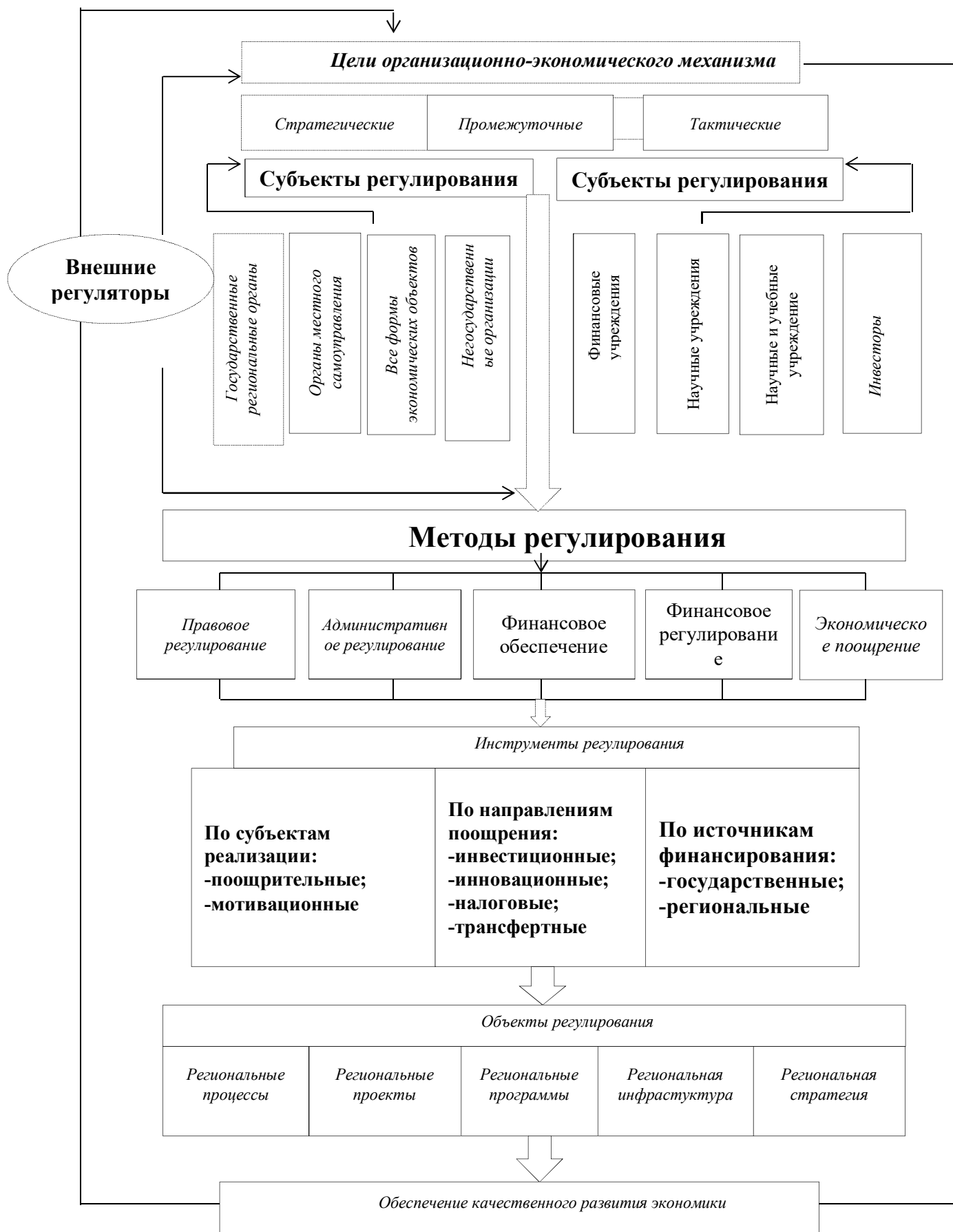
- постепенный переход от политики перераспределения ресурсов, выравнивания диспропорций регионального развития к политике создания равных возможностей и благоприятных институциональных предпосылок для комплексного развития регионов Республики Таджикистан, повышения их конкурентоспособности;

- отход от непосредственного пользования инструментов поощрения развития территориальных единиц, в том числе субсидий, налоговых льгот и т.д., и переход к использованию гибридных инструментов и механизмов поощрения регионального развития;

- совершенствование системы стратегического планирования развития региона с целью повышения конкурентоспособности на основе секторного, территориально-пространственного и управленческого подходов.

Современные подходы к совершенствованию региональной экономической политики должны содействовать выявлению потенциала региона и прежде всего внутреннего, создающего условия для саморазвития, расширению полномочий органов местного самоуправления в осуществлении регионального экономического развития.

На современном этапе развития национальной экономики Таджикистана одним из важнейших условий реализации эффективной региональной политики и достижения устойчивого экономического развития регионов является разработка и внедрение организационно-экономического механизма мотивации регионального экономического развития. Используя административное, законодательное и налоговое регулирование, можно направить экономические процессы в нужное русло и скоординировать prerogatives социально-экономического развития региона с решением важнейших текущих проблем на местах (рис.2).

***Рис. 2. Организационно-экономический механизм поощрения
экономического развития региона***

Формирование подобных организационно-экономических механизмов содействует достижению устойчивого экономического развития региона, поиску рычагов для поощрения экономического развития на региональном и местном уровне. Поощрение экономического развития регионов требует устойчивого ресурсного обеспечения. Речь идёт о материальных (природных, человеческих), финансовых, интеллектуальных и других ресурсах. Активизация социально-экономического развития региона представляется важной предпосылкой эффективного внедрения организационно-экономического механизма. Этому содействуют:

- совершенствование законодательной и нормативно-правовой базы, регулирующей проблемы социально-экономического развития региона;
- внедрение глубокой концепции специализации территорий, оптимизации и диверсификации производства, содействующей повышению конкурентоспособности региональной экономики и развитию предпринимательства, образованию новых предпринимательских структур, способствующих использованию внутреннего потенциала территории и обеспечению спроса на внутреннем рынке;
- поощрение органами регионального управления и органами местного самоуправления формирования благоприятной инвестиционной среды с целью привлечения инвестиций и их эффективного использования;
- поощрение развития местной экономики с использованием программы кластеризации регионального хозяйства, национальных проектов, реализуемых в регионе, механизма государственного и частного партнёрства, а также межбюджетных трансфертов, бюджета роста и бюджета участия в составе местного бюджета и т.д. Определение основных проблем регионального экономического развития и их решение могут содействовать подготовке рациональной схемы разработки и функционирования организационно-экономического механизма реализации политики экономического развития региона и созданию условий для увеличения доходной части бюджета, совершенствованию инструментов и рычагов регулирования процесса устойчивого развития регионов, а также организации контроля и мотивирования органов регионального управления для достижения установленного уровня регионального экономического развития административных территорий.

В региональной системе управления стержнем является организационно-экономический механизм, раскрывающий масштабные процессы влияния, и инструменты, используемые в региональной экономической политике (рис.3).

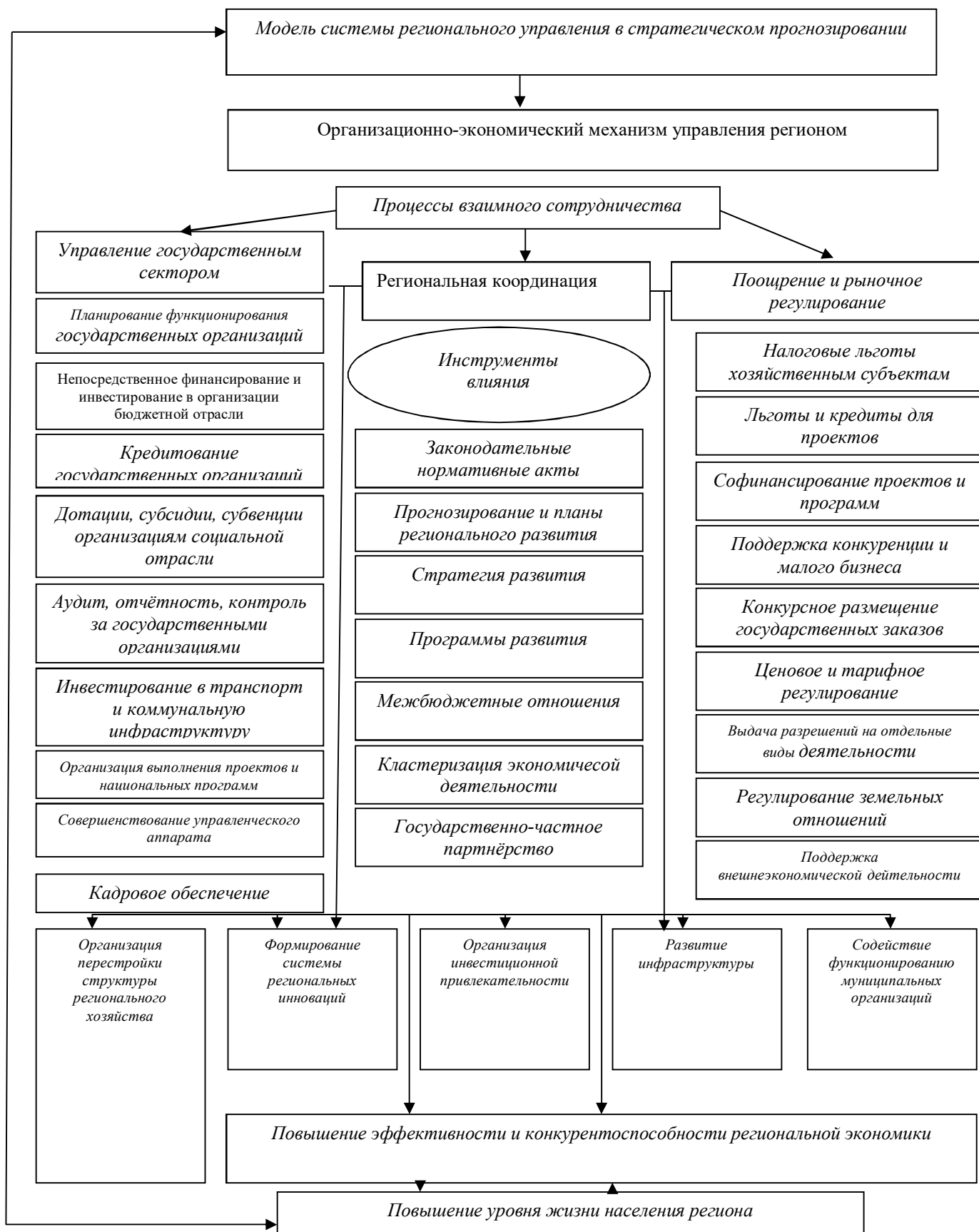

Рисунок 3. Модель управления социально-экономическим развитием региона

Регион как единое целое выступает в качестве субъекта государственного управления и ощущает влияние республиканского органа управления, существующего с регионом в единой законодательной среде. В качестве объекта государственного управления регион является сложной открытой системой, и в новом концептуальном видении внимание концентрируется на выполнении задач по планированию и поощрению хозяйственной деятельности региональных субъектов, по своей сути состоящих из научного обоснования перехода к управлению по результатам. Данная работа требует совершенствования методологии управления региональными ресурсами.

По существу, речь идёт о разработке программы пропорционального и равномерного роста регионов по основным показателям уровня и качества жизни. Программа должна опираться на результаты инвестиционных возможностей использования конкурентных преимуществ региона. Поэтому в стратегической перспективе необходимо достичь сравнительно высокого уровня человеческого капитала и создания в регионах Таджикистана привлекательных условий для предпринимательской деятельности и повышения эффективности обеспечения жизнедеятельности населения. Одним из решений проблемы является открытие свободного доступа к ресурсам, а также выравнивание социального обслуживания населения в городах и в сельской местности. При этом необходимо произвести оценку качества человеческого капитала и расчёт ИЧК по регионам страны. Следует отметить, что программа экономического развития региона рассчитывается по показателям на стратегическую перспективу с учётом современного состояния рынка труда и особенностей социально-экономического и демографического развития конкретного региона. В регулировании экономических процессов государство использует финансовые рычаги или конкретные бюджетные средства. Однако Республика Таджикистан и её регионы пока не имеют таких возможностей. Поэтому используется специальное государственное взаимное сотрудничество по привлечению денежного потенциала населения. Однако в нынешних условиях низкий уровень занятости превращается в фактор, сдерживающий развитие экономики.

Устойчивое развитие региона предусматривает экономически эффективное, социально ориентированное и экономически допустимое развитие хозяйственной системы региона. Поэтому в современных стандартах устойчивой жизнедеятельности необходимо предусмотреть такие темпы экономического развития, которые достаточны для удовлетворения опроса населения в современный период. Одновременно в стратегической перспективе необходимо сохранить ресурсные возможности для производства и потребления благ в соответствии с рациональными нормами.

В соответствии с данным теоретическим положением из ряда многочисленных показателей в качестве основных выбраны ВРП и денежные

доходы населения. Полученные прогнозируемые показатели отражены в таблице 7.

Таблица 7. - Перспективные показатели ВРП и денежных доходов граждан в Согдийской области (на душу населения, в сомони)

Наименование показателя	В течение следующих годов											2030\2020
	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	
ВРП	7769	9726	9588	10218	10848	11478	12108	12738	13367	13997	14627	188,3
Денежные доходы	8052	10250	9189	9778	10366	10955	11543	12132	12720	13309	13897	172,6

Примечание: данные за 2020-2022 годы – фактические; за 2023 год – ожидаемые; за 2024-2030 годы - прогнозируемые.

В 2030 году ВРП на душу населения в Согдийской области достигнет 14,6 тысяч сомони и по сравнению с 2020 г. возрастёт в 1,9 раза, а денежные доходы – до 13,9 тысячи сомони, или вырастут в 1,7 раза. Реализация Национальной стратегии ускорения промышленного производства, и в особенности производства импортозамещающей и экспортоориентированной продукции создаст условия для максимального наполнения внутреннего рынка качественными товарами, удовлетворяющими платёжеспособный спрос населения и субъектов регионального хозяйства.

Достижение прогнозируемых показателей в стратегической перспективе обуславливает необходимость дальнейшего углубления реформы с усилением направленности её проведения в контексте государственной политики экономического развития региона, способствующей выравниванию существующих региональных различий и обеспечению населению всей страны равного доступа к важнейшим базовым услугам. Конечным результатом осуществления региональной политики экономического и социального развития является обеспечение равного доступа к начальному образованию, начальному медицинскому обслуживанию, обеспечению всеми видами энергетических ресурсов и чистой питьевой водой, системой канализации и т.д.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

А) Основные научные результаты диссертации

Исследование процесса формирования механизма разработки и реализации политики экономического развития регионов и основные направления его совершенствования в стратегической перспективе позволили сформулировать следующие основные выводы:

1. На современном этапе развития рыночной экономической системы значительно возрастает значение формирования механизма разработки и реализации политики экономического развития регионов, что обуславливает необходимость уточнения содержания понятия «региональная экономическая политика». Обобщены представленные в экономической литературе определения и на их основе выработана авторская трактовка, в которой региональная экономическая политика рассматривается как совокупность мер, направленных на повышение уровня координации действий исполнительных органов государственной и региональной власти по обеспечению нормального функционирования экономической системы региона и субъектов хозяйствования и их сбалансированного развития

2. Экономическая политика регионального развития выступает как действенный инструмент, главной задачей регионального хозяйства является правильное размещение производственных предприятий на основе учёта природно-ресурсного потенциала территории и достигнутого объёма и структуры производства в отраслях региональной промышленной специализации, отвечающих требованиям спроса и внутреннего рынка.

3. В механизме разработки и реализации региональной экономической политики предпочтение отдаётся финансовым инструментам, а среди них – трансфертам. Они оказывают влияние на решение вопроса о смягчении региональной дифференциации в доходах населения и хозяйствующих субъектов. Речь идёт о необходимости правильного и своевременного использования трансфертов, что позволит намного расширить возможности для их применения в сфере регионального хозяйства.

4. Для выявления особенностей региона, обусловленных природно-экономическими тенденциями экономического развития, производится группировка районов и субъектов хозяйствования, получающих государственную поддержку. При этом требуется обосновать основные проблемы, возникающие в процессе её использования, обращая особое внимание на объект, область и её административные территории, которые по определённым причинам (естественным или субъективным) стараются получить государственную поддержку.

5. Разработка и реализация политики устойчивого регионального экономического развития требует концептуального подхода, суть которого состоит в создании «двухсекторной региональной экономики» с выделением слаборазвитых отраслей и сфер, которые нуждаются в государственной поддержке, и особых зон, где предприятиям, расположенным в них, предоставляются финансовые и налоговые, а также таможенные льготы для

организации и осуществления экспортно-импортных операций.

6. Эффективное функционирование механизма реализации экономической политики устойчивого регионального развития зависит от правильного определения основных приоритетов в предоставлении первоочередной государственной поддержки. Особое внимание уделяется сферам и отраслям экономики региона, в частности Согдийской области, где имеется благоприятный инвестиционный и предпринимательский климат для развития производства трудоёмкой и наукоёмкой продукции.

7. Разработка и реализация экономической политики устойчивого регионального развития, правильное определение задач, решаемых с учётом общегосударственных и региональных интересов. Такой подход позволит эффективно использовать централизованные ресурсы и мобилизовать местные финансовые ресурсы.

8. Механизм разработки и реализации экономической политики регионального развития требует совершенствования. Это связано с необходимостью его согласования с основными параметрами социально-экономического развития Согдийской области на период до 2030 года, когда на основе привлечения местных возможностей и использования избыточных трудовых ресурсов создаются условия для расширения сферы малого бизнеса и возможностей предпринимателей, входящих в свободные экономические зоны.

Б) Рекомендации по практическому использованию результатов исследования:

1. При разработке и реализации политики устойчивого регионального экономического развития рекомендуется использовать концептуальный подход. Для этого в региональной экономике следует создать «двухсекторное хозяйство» с выделением слаборазвитых отраслей и сфер (сектор 1), которые нуждаются в государственной поддержке, и особых зон (сектор 2), в которых предприятиям, расположенным в них, предоставляются финансовые и налоговые, а также таможенные льготы для организации и осуществления экспортно-импортных операций.

2. При реализации политики экономического развития конкретного региона особое внимание необходимо уделить учёту общегосударственных и региональных интересов, поскольку только их правильное сочетание обеспечит мобилизацию местных ресурсов и адресное использование бюджетных средств.

3. При дифференциации регионов по уровню экономического развития необходимо произвести группировку регионов по уровню эффективности использования природно-экономических ресурсов, обращать внимание на эффективность применения каждого фактора роста производства, а также развития предпринимательства, определяющего уровень использования экспортного потенциала регионов, привлечение иностранных инвестиций и создание сети совместных предприятий.

4. Актуальна организация координационного центра, который призван согласовать меры, предусмотренные в государственной программе с действиями

ниже стоящей организации, что позволит повышать эффективности функционирования механизма сейчас и в стратегической перспективе.

5. Предложено преимущественное использование возможностей трансфертов в отраслях и сферах региональной экономики, где имеются преимущества, исходящие из месторасположения каждого конкретного региона, близости к источникам сырья и энергии, численности трудоспособного населения и его активной предпринимательской деятельности.

6. Диверсификацию регионального управления необходимо проводить с учётом освоения природно-ресурсного потенциала каждого региона в процессе разработки и реализации региональных целевых программ развития производственного предпринимательства, чтобы она способствовала формированию благоприятного инвестиционного климата и увеличению притока прямых иностранных инвестиций в экономику регионов.

7. На современном этапе рыночного развития для регионов и их административных территорий характерны тенденции, которые могут сохраниться в перспективе. Среди них – тенденция к устранению территориальной разобщённости регионов с целью формирования единого экономического пространства страны на основе эффективного функционирования региональной экономики и углубления межрегионального сотрудничества во всех сферах общественной жизни.

8. Решение проблемы ускоренного развития региональной промышленности создаст условия для роста ВРП и денежных доходов населения, а также для роста производства сельскохозяйственной продукции и оказания услуг в инфраструктурных отраслях, повышения экономической активности населения, что позволит уменьшить различия в уровне социально-экономического развития регионов.

9. Необходимо определить оптимальное соотношение полномочий между органами власти различных уровней и их ответственности за реализацию политики регионального развития, создать позитивный имидж региона и предприятий, особенно фирм, функционирующих в СЭЗ «Согд» и выпускающих брендовые товары, и усилить их продвижение на внешние рынки, повышая их производственные и экспортные возможности, а также финансовые ресурсы регионов в управлении природоохранной деятельностью.

ПЕРЕЧЕНЬ НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ СОИСКАТЕЛЯ УЧЁНОЙ СТЕПЕНИ:

А. Публикации в изданиях, включённых в Перечень ведущих рецензируемых научных журналов и изданий, рекомендуемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

- [1-А] Орипова Н.М. Формирование структурной политики регионального экономического развития. //Вестник Таджикского национального университета (научный журнал). Серия социально-экономических и общественных наук. – Душанбе: Сино 2019. - №10. – С. 110-115.
- [2-А] Орипова Н.М. Асосҳои назариявии рушди сиёсати иқтисодии минтақа. //Номаи Донишгоҳ. Силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. 2020, №1 (52). – С. 131-135.
- [3-А] Орипова Н.М. Тағйироти сохторӣ дар амалигардонии сиёсати рушди минтақавӣ.//Ахбороти ДДХБСТ. Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ, 2020, №1 (82). – С. 118-124.
- [4-А] Орипова Н.М. Меъёрҳои арзёбии самарабахшии шаклҳои амалӣ гардонидани сиёсати иқтисодии минтақа.//Ахбороти ДДХБСТ. Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ, 2023, №3 (96) – С. 99-106.
- [5-А] Орипова Н.М. Олатҳои молиявӣ-андозӣ дар низомии тадбирҳо оид ба амалигардонии сиёсати иқтисодии рушди минтақавӣ.//Номаи Донишгоҳ. Силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. 2024, №1 (78)- С.80

II) Научные статьи, опубликованные в сборниках и других научно-практических изданиях:

- [6-А] Орипова Н.М. Роҳҳои ноилшавӣ ба ҳадафҳои стратегии Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри рушди босуботи иқтисодиёти миллӣ ва баландбардории сатҳи некуаҳолии халқ / Н. Орипова. // Конференсияи илмӣ-амалӣ вилоятӣ Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. – Хучанд, 2024. – С. 157-165.
- [7-А] Орипова Н.М. Ҷанбаҳои назариявии ташаккули механизми таҳияи сиёсати минтақавии рушди иқтисоди минтақа /Н. Орипова // Нақши илм дар ташаккули давлатдорӣ миллӣ: Маводҳои конфронси илмию назариявии ДДХБСТ. (Хучанд, 22-23 майи соли 2015). - Хучанд: Дабир, 2016. – С.244–250.
- [8-А] Орипова Н.М. Тарзи танзими раванди амалигардонии сиёсати иқтисодии минтақавӣ. //Н.Орипова //Материалы научно-практической конференции магистрантов, соискателей и молодых ученых ИЭТ ТГУК, Худжанд, 2020- С.61-63.
- [9-А] Орипова Н.М. Модели такмили механизми амалигардонии сиёсати рушди минтақавӣ дар дурнамои стратегӣ.//Соҳаи кӯҳкорӣ ва металлургия яке аз заминаҳои асосии саноатикунонии бо суръати кишвар: Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба муносибати 30-умин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бустон в.Суғд, 2021. - С.145-148.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

- [1]. Послание Президента Республики Таджикистан, Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона “Об основных направлениях внутренней и внешней политики республики» от 21.12.2021. – Душанбе: «Шарки озод», 2021. – С 48.
- [2]. Абдувасиев Ф.С. Экономическая политика использования полезных ископаемых в условиях Республики Таджикистан // Вестник Филиала Московского государственного университета имени М.В.Ломоносова. Серия гуманитарных и экономических наук. – 4(1) 2017. – С. 24-36.
- [3]. Абалкин Л.И. Новый тип мышления. Монография / Л.И. Абалкин. – М.: Наука, 1987. – 189 с.
- [4]. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. М.: Мысль, 1983. - С. 189-190.
- [5]. Бабаджанов Д.Д. Таджикистан: формирование органического сектора сельского хозяйства. Монография / Д.Д. Бабаджанов. – Душанбе: Ирфон, 2008. – 346 с.
- [6]. Блиничкина Н.Ю. Государственная политика обеспечения экономической безопасности в условиях социально-экономической трансформации: теория и практика (на примере РТ) / дисс. На соискание уч. Степени д.э.н. по спец. 08.00.01. – Самара, 2021. – С.15
- [7]. Бойматов А.А. Иқтисодиёти Тоҷикистон дар шохроҳи муносибатҳои бозорӣ. Худжанд, «Ношир» 2016. - С. 7.
- [8]. Бобоева Ф.Ш. Асосҳои назариявии ташаккули сиёсати иқтисодиёти минтақаӣ // Номаи донишгоҳ. - №4(59). – 2021. – С. 99-103.
- [9]. Вебер М. Избранное. Образ общества / М.Вебер. – М.: Издательство Юрист, 1994. – 276 с.
- [10]. Газибеков С.А. Потребительская кооперация Республики Таджикистан: состояние, концепция развития. Душанбе: Деваштич, 2008. -256 с.
- [11]. Гольдштейн, Р.М. Региональные проблемы развития малого и частного предпринимательства [Текст] / Р.М. Гольдштейн. - М.: Юрист, 2010. – 245 с.
- [12]. Горшенина Е.В. Экономическое развитие региона, приоритеты, механизмы, модели. Тверь: ТГУ, 1999, с.34. 2000. С. 25.
- [13]. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики/Учебник для вузов. - М.: Изд. дом ГУ ВМЭ, 2004. - 495 с.
- [14]. Гэлбрэйт Дж.К. Экономические теории и цели общества. - М.: Прог-ресс, 1976. - 406 с.
- [15]. Джумаев А.К. Устойчивое социально-экономическое развитие региона: состояние и перспективы (на примере Согдийской области Республики Таджикистан) / дисс. на соискание уч. Степени к.э.н. по спец. 08.00.05. – Худжанд – 2019. – С. 12.
- [16]. Зиёев П.С. Экономическая политика государства: современные вызовы и трансформации // Электронный вестник Ростовского социально-

экономического института. Выпуск №2 (апрель-июнь) 2016. – С. 522 – 528.

- [17]. Иброхимзода И.Р., Никитина, Т.В., Фейгин, Г.Ф. Регулирование рынка инноваций в условиях открытой экономики: опыт Республики Таджикистан [Текст] / И.Р. Иброхимов, Т.В. Никитина, Г.Ф. Фейгин // Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета. - СПб., 2016. - № 5 (101). - С.18-25.
- [18]. Исмаилова М.М. Особенности моделей реформирования экономики в странах с переходной экономикой. Экономика Таджикистана: стратегия развития. 2002. №1. – С. 30-54
- [19]. Исмоилов М.М. Формирование стратегии образования и потребления доходов населения Согдийской области Республики Таджикистан. Коллективная монография: Формирование стратегии устойчивого развития региональной экономики. – Душанбе. Ирфон, 2014. – 224с.
- [20]. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Монография /Дж. М. Кейнс// Антология экономической классики. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с. ISBN: 978-5-699-20989-7
- [21]. Кунц Г., Доннел С. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций. Т. 1. М: Прогресс, 1981.
- [22]. Клейнер Г.Б. Системная экономика: в поисках единой платформы для ведения хозяйства, организации управления, развития экономической теории / Г.Б. Клейнер // Экономика и управление: проблемы, решения. - 2017, Т. 3. № 6. – С. 6-14.
- [23]. Коваленко Е.Г. Региональная экономика и управление/Учеб. пособие. - СПб., 2005.- 288с.
- [24]. Комилов С.Дж. Формирование человеческого капитала и развитие интеллектуальной особенности в условиях перехода к инновационной экономике//Таджикистан и современный мир/Вестник ЦСИ при Президенте Республики Таджикистан. - Душанбе, ТНУ, 2015. - № 4 (47). - С.18-26.
- [25]. Лексин В.Н., Швецов А.Н. Государство и регионы: Теория и практика государственного регулирования территориального развития/Рос. фонд прав. реформ; Фонд прав. проблем федерализма и местн. самоупр. - 3 - е изд., стереотип. - М.: УРСС, 2000. - 368 с.
- [26]. Лапуста, М.Г., Старостин, Ю.Л. Малое предпринимательство [Текст]: Учебное пособие / М.Г. Лапуста, Ю.Л. Старостин. - 2-е изд. - М.: «ИНФРА-М», 2002. - 272 с.
- [27]. Мирсаидов А.Б. Рушди индустриализу инноватсионии минтақа ва такмили механизмҳои идоракунии он [Матн] / А.Б. Мирсаидов, Д.Р. Чалилзода, М.М. Тоҳирзода // Душанбе, «Дониш», 2023. – 224 с.
- [28]. Орлова Э.О., Советов, П.М. Механизм инвестиционного взаимодействия бизнес-структур и местного самоуправления [Текст]: Учебное пособие / Э.О. Орлова, П.М. Советов. - Вологда: «ИСЭРТ РАН», 2010. - 126 с.

- [29]. Омори солонаи вилояти Суғд. Сарраёсати Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд. – Хучанд, 2023. С. 432.
- [30]. Падалка О.В. Механизм управления стратегическим развитием организации. В кн. «Современные тенденции развития теории и практики управления отечественными предприятиями». Ставрополь, 2008. – С. 65.
- [31]. Пулотова Х.И. Пути повышения эффективности механизма реализации экономических ресурсов региона: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / Х.И. Пулотова – Худжанд, 2012. – С. 13.
- [32]. Радаев В. Российский бизнес: на пути к легализации? // Вопросы экономики. 2002. № 1.
- [33]. Рахимов Р.К. Проблемы развития переходной экономики Республики Таджикистан. Монография / Р.К. Рахимов. – Душанбе, 2012. – 812 с. Рахимов Р.К., Довгялло Я.П. Теоретико-методологические вопросы инновационного развития экономики Республики Таджикистан. Книга 2: Предпосылки инновационного развития экономики Республики Таджикистан. Под общей ред. член-корреспондента АН РТ Саидмуродова Л.Х. Душанбе, 2018. – 218 с.
- [34]. Рахимов Ш.М. Возрождение и развитие промышленности Таджикистана в переходный период. Автореферат докторской диссертации. Душанбе, 2001г.
- [35]. Рахимов А.М. Внешнеэкономические и монополистические аспекты повышения конкурентоспособности национальной экономики. Монография / А.М. Рахимов. – Худжанд: Ношир, 2005. – 250 с.
- [36]. Ризокулов Т.Р. Приоритетные направления государственной поддержки по повышению уровня жизни населения в рыночной экономике. // Проблемы устойчивого роста экономики Республики Таджикистан (том III). Худжанд: «Нури маърифат», 2014. – С 9-17.
- [37]. Смит, А. Исследование о природе и причинах богатства народов [Текст] / А.Смит. - Т. 2, кн. 4. - М., (1935). – 292 с.
- [38]. Саидмуродзода Л.Х., Муминова Ф.М. Регионы Республики Таджикистан теория и методология оценки: монография. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 174с.
- [39]. Султонов З. Ресурсно-экономический потенциал регионов Республики Таджикистан. – Душанбе: «Ирфон», 1994. – С. 96.
- [40]. Стекилберг, Н. Предпринимательство и управления маркетингом в организации: опыт развитых стран [Текст] / Н. Стекилберг. [пер. с англ.] / Иванова С.И. - М.: Юнити, 2011. - С. 143.
- [41]. Семенов П.Е., Штульберг Б.М. Новая региональная стратегия // Экономист. 1994. №6.
- [42]. Сидорович, А.В. Основы национальной экономики [Текст]: Учебное пособие / А.В. Сидорович. - Москва: «Дело и сервис», 2009. - 530 с.
- [43]. Статистический ежегодник Согдийской области / Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан в Согдийской

- области. Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан. – Душанбе, 2024. - С. 17.
- [44]. Файзуллоев М.К. Инновационная политика как элемент концепции формирования национальной инновационной системы//Таджикистан и современный мир/Вестник ЦСИ при Президенте Республики Таджикистан. - Душанбе, ТНУ, 2015. - № 4 (47). - С.162-170.
- [45]. Ҳошимзода Ҳ.Ҳ. Танзими гумрукии иқтисоди минтақа: муаммоҳо ва хусусиятҳои давраи гузариш. Монография / Ҳ.Ҳ. Ҳошимов, А.А. Бойматов. – Хучанд: ЧДММ «МТХ-Даврон», 2014. – 180 с.
- [46]. Шарифзода М.М. Концептуальная модель формирования конкурентоспособной организации потребительской кооперации. – Душанбе: «Шамсиддин» 2011. – 256с.
- [47]. Шарбатов Б.Дж. Межбюджетные отношения как фактор укрепления экономической безопасности регионов Таджикистана//Известия Академии наук Республики Таджикистан. Серия экономических наук. - Душанбе, 2009. - № 3-4. - С.94-102.

АННОТАТСИЯ

ба рисолаи Орипова Назокатхон Муминова дар мавзуи: «Такмили механизми амалигардони сиёсати иқтисодӣ дар вилояти Суғд», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.03 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ

Калимаҳои калидӣ: сиёсати рушди иқтисодӣ, механизми ташкилӣ-иқтисодӣ, самаранокӣ ва натиҷабахшӣ, хароҷот ва даромад, трансферти молиявӣ, дастгирии давлатӣ, барномаҳои мақсаднок, ҳудудҳои камазхудшуда, нишондиҳандаҳои дурнамо, маркази мутобиқгардонӣ, гурӯҳбанди ноҳияҳо, афзалиятҳо

Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ аз лиҳози назарӣ-методӣ асоснок кардани раванди ташаккули механизми таҳия ва амалигардони сиёсати рушди иқтисодии минтақавӣ ва пешниҳодҳои илмӣ амалӣ оид ба такмили он дар дурнамои стратегӣ мебошад.

Навгони илмӣ таҳқиқот дар асосноккунии назариявӣ-методологии раванди ташаккули механизми таҳия ва амалигардони сиёсати иқтисодии рушди устувори минтақавӣ бо роҳи аниқ кардани мафҳуми “сиёсати иқтисодии минтақавӣ” ва ташкили “иқтисодиёти дубахша”, трансфертҳои молиявӣ барои ҳалли масъалаҳои баробарсозии сатҳи рушди минтақаҳо, гурӯҳбандии ноҳияҳо, ки дар онҳо барои истифодаи самаранокӣ захираҳои афзалиятҳои рақобатӣ ва муҳити мусоиди корӣ ёрии давлатӣ расонида мешавад, коркарди модели дурнамои стратегӣ ва нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии вилояти Суғд то соли 2030 зоҳир мегардад.

Методологияи таҳқиқот ба натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ олимони ватанӣ ва хориҷӣ дар соҳаи коркард ва амалигардони сиёсати иқтисодии минтақавӣ асос меёбад ва дар раванди он муносибати институтсионалӣ, таҳлили муқоисавӣ ва ҳадафманд, модели иқтисодӣ-риёзӣ ва сценарияи амалигардони сиёсати рушди иқтисодии минтақа дар дурнамои стратегӣ истифода шудааст.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот.

Ҳангоми таҳия ва амалигардони сиёсати рушди устувори иқтисодии минтақавӣ муносибати концептуалӣ ва тарзи ба ҳисобирии манфиатҳои умумидавлатию минтақавӣ ва ба ҳамдигар мувофиқ сохтани онҳо, ташкил кардани маркази ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомотҳои идоракунӣ, тафриқабандии минтақаҳо аз рӯи сатҳи истифодаи захираҳои табиӣ-иқтисодӣ, ки ба баланд бардоштани самаранокии фаъолияти механизми таҳия ва амалигардони сиёсати иқтисодии рушди устувори минтақа ва ҳудудҳои маъмурии он мусоидат мекунад, мавриди истифода қарор мегирад. Истифодаи афзалиятҳои имкониятҳои трансфертҳо дар он соҳа ва риштаҳои иқтисодиёти минтақавӣ пешниҳод мешавад, ки дар онҳо бартариятҳои мавҷуданд, ки аз ҷойгиршавии ҳар як минтақаи мушаххас, наздикӣ ба манбаъҳои ашёи хом ва энергия, аҳолии қобили меҳнат ва фаъолияти гӯеи соҳибкорӣ бармеоянд. Рушди босуръати саноати минтақавӣ барои афзоиши МММ ва даромади пулии аҳоли шароити фароҳам меорад, ки ба кам кардани фарқ дар сатҳи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаҳо имконият медиҳад.

АННОТАЦИЯ

к автореферату диссертации Ориповой Назокатхон Муминовны на тему:
**«Совершенствование механизма формирования и реализации
региональной экономической политики», представленной к защите на
соискание учёной степени кандидата экономических наук по
специальности 08.00.03 – Региональная и территориальная экономика**

Ключевые слова: региональная экономическая политика, организационно-экономический механизм, эффективность и результативность, затраты и результаты, двухсекторная экономика, дифференциация доходов, финансовые трансферты, институциональная поддержка, целевые программы, малоосвоенные территории, прогнозные показатели, Центр координации, группировка районов, приоритеты

Цель работы состоит в теоретико-методическом обосновании процесса формирования механизма разработки и реализации политики регионального экономического развития и в выработке рекомендаций по его совершенствованию в регионах страны.

Научная новизна заключается в теоретико-методическом обосновании процесса формирования механизма разработки и реализации экономической политики устойчивого регионального развития и основных направлений его совершенствования в стратегической перспективе, а **практическая значимость** – в направленности на выработку эффективной региональной политики, способствующей разработке целевых комплексных программ экономического развития регионов.

Методология исследования базируется на результатах научных исследований отечественных и зарубежных учёных в области региональной экономической политики, и в процессе его разработки и осуществления применялись: институциональный подход, сравнительный и системный анализ, экономико-математические модели и сценарий реализации политики регионального экономического развития в стратегической перспективе.

Рекомендации по использованию практических результатов исследования. При разработке и реализации политики устойчивого развития региональной экономики были использованы: концептуальный подход и метод учёта общегосударственных и региональных интересов и их сочетание, предложена организация центров координации деятельности органов управления, дифференциация регионов по уровню использования природно-экономических ресурсов, содействующих повышению эффективности функционирования механизма подготовки и реализации экономической политики устойчивого развития региона и его административных территорий. Предложено преимущественное использование возможностей трансфертов в отраслях и сферах региональной экономики, где имеются преимущества, исходящие из месторасположения конкретного региона, близости к источникам сырья и энергии, численности трудоспособного населения и его активной предпринимательской деятельности. Ускоренное развитие региональной промышленности создаёт

условия для роста ВРП и денежных доходов населения, что позволит уменьшить различия в уровне социально-экономического развития регионов.

ANNOTATION

**for the dissertation abstract Oripova Nazokathon Muminovna on the topic:
"Improving the mechanism for the formation and implementation of regional
economic policy" submitted for the academic degree of Candidate of
Economic Sciences in the specialty: 08.00.03-Regional and territorial
economics**

Keywords: regional economic policy, organizational and economic mechanism, efficiency and effectiveness, costs and results, two-sector economy, income differentiation, financial transfers, institutional support, target programs, underdeveloped territories, forecast indicators, coordination center, grouping of districts, priorities,

The purpose of the work is to provide a theoretical and methodological substantiation of the process of forming a mechanism for the development and implementation of regional economic development policies and recommendations for its improvement in the regions of the country.

Scientific novelty is in the theoretical and methodological substantiation of the process, the formation of a mechanism for the development and implementation of economic policy for sustainable regional development and its main directions improvement from a strategic perspective, and **practical meaning bridge** -in its focus on developing effective regional policies that contribute to the development of targeted comprehensive programs for the economic development of regions.

Research methodology based on scientific results scientific research of domestic and foreign scientists in the field regional economic policy and in the process of its development and implementation, comparative and system analysis, economic and mathematical models and scenario were used, experience of foreign countries in the formation of an organizational and economic mechanism for implementation and the possibility of its application in the Republic of Tajikistan. The author was able to conduct an in-depth analysis of the formation process and the peculiarities of the functioning of the mechanism, and developed an algorithm for a step-by-step assessment of the effectiveness of use financial and tax instruments, schemes and a model for implementing the strategy for sustainable development of the region have been proposed, bearing in mind accelerated development of regional industry, creating conditions for the growth of GRP and cash incomes of the population, their forecast parameters until 2030 were determined, and practical recommendations were given on the formation of a mechanism for the development and implementation of regional economic policy, according to the criteria the optimal balance of powers between government bodies at various levels and their responsibility for implementing regional development policies.

Сдано в набор 02.09.2025 г.
Подписано в печать 02.10.2025 г.
Формат 60x84 1/16. Бумага офсетная
Усл. п.л. 4,75. Заказ №63. Тираж 100 экз.

*Отпечатано в типографии Технологического парка ТГУПП
г. Худжанд, 17 мкр., дом 1.*

Ба матбаа 02.09.2025 с. супорида шуд.
Ба чопаш 02.10.2025 с. имзо шуд. Қоғаз офсет
Андозаи 60x84 1/16. Ҷузъи ч.ш. 4,9,25
Супориши №63. Адади нашр 100 нусха

*Матбааи Парки технологи ДДХБСТ
ш.Хучанд, маҳаллаи 17-ум, хонаи 1.*